

Samilerin Anavatanı Üzerine*

JEHOSHUA M. GRİNTZ

Tercüme: ÖMER ACAR

Dr., Ankara Ü. İLAHIYAT FAKÜLTESİ

acaromer3@hotmail.com

Herhangi bir “ırk”ın menşei bir yana, çok eski çağlarda yaşamış bir halkın kökeni meselesi-ister bu, ırksal özelliklerle ilişkilendirilmiş etnik grupları veya birbirine yakın konuşma moduna sahip lengüistik grupları işaret etmek için olsun- hiç şüphesiz tarihsel, dahası, tarih öncesine dair merak uyandıran problemlerden birini oluşturmaktadır. Her şey, sonu kesilmiş ve unutulmuş nesillerin tozunda gizlenmiş bir buğu/duman içerisinde. Bunların eski yaşamlarına dair çok sınırlı ölçüde kayıt -(gerçekte daha geç dönemlerin ürünü olan) birkaç konuşma modu, bazı kültürel motifler, ilginç gelenek görenekler ve sağda solda sarf edilmiş sözler-hayatietini sürdürmektedir; dolayısıyla konunun doğrudan ele alınması mümkün değildir. Varsayım ve tahminler el yordamıyla ortaya konulmak durumundadır. Bu durumda bizler, gözleri sonuna kadar açık, kulakları tetikte, uzaktan yolu gösteren herhangi bir ışık veya ses belirtisi yakalamak ihtimaliyle karanlıkta yol bulmaya çalışan kişilere benzemekteyiz.

İnsanoğlunun uluslara ve çeşitli dillere bölünmeden önceki aslı vatani hakkında bilgi veren ilk ve en eski kaynak Kitab-ı Mukaddes'tir. K.Mukaddes tek başına, kendisinden önce ve sonra yazılmış pek çok kozmogoniye rağmen,

* Jehoshua Grintz, “On The Orijinal Home of Semites,” *Journal of Near Eastern Studies*, Vol. 21, No.3, (Jul.1962), pp. 186-206'nın çevirisidir. Makale nispeten eski tarihli olmakla birlikte, ele aldığı konunun hâlâ tartışılıyor olması ve bu alanda -tek taraflı ve yanlı da olsa- önemli bir boşluğu doldurması hasebiyle çevrilmeye değer görülmüştür. (çev. notu)

sadece insanoğlunun tek bir yaratıcısının olduğunu söylemekle kalmaz, aynı zamanda onun tek bir ataya ve dolayısıyla tek bir anavatana sahip olduğunu da ifade eder. “Ortaçağ”da insanlar tamamen hatalı bir şekilde, tarih biliminin en küçük bir ilgi duymadığı bu problemle kendilerini alakalı görmemişlerdi; o derece ki Kitab-ı Mukaddes’in hükmünü -geleneksel olarak anlaşıldığı ve yorumlandığı şekliyle- tekrar etmekle yetinmişlerdi. Ancak son zamanlarda, antropolojinin (ve onunla ilişkili diğer bilimlerin) gelişim göstermesiyle birlikte, bu soru tekrar gündeme gelmeye başlamıştır. Hem yeni problemler hem de bunların çözümüne dair bugüne kadar fark edilmemiş yaklaşım tarzları ortaya çıkmıştır. Aradan yıllar geçtikçe, araştırmalar görünüşte birbirinden son derece farklı bilimsel alan ve dalları kapsar hale gelmiştir. Ayrıca, her ne kadar kimse hiçbir şekilde akademik camianın bu soruya -yani ‘ırksal’ orijin meselesine- kesin bir açıklama getirdiğini ileri süremese de, belli coğrafi bölgelerin başlıca dil gruplarına beşiklik yaptığı genellikle kabul edilmiştir.

Sâmîler nereden gelmektedir? Modern bilim önceleri, onların Babil (Babylon) ve onun kuzey komşusu Ermenistan’dan geldiklerini düşünme itiyadındaydı. Kitab-ı Mukaddes (Yaratılış: 8:4, 11:2) ve eski dünyanın tarihsel geleneği (mes. Berossus)* de bu görüşü destekler gibi görünmektedir. Ayrıca, bir zamanlar söz konusu yerler -Ermenistan veya Babil- için filolojik ve antropolojik deliller de bulunmuştu. Örneğin; çeşitli Sâmî dillerde ortak olarak kullanılan iklim, bitki örtüsü, hayvan türleri, madenler vb. alanlara ait terimlerin çoğunun, aşağı Fırat vadisinin doğal özelliklerini yansıttığı iddia edilmiştir.¹ Yine, pek çok Sâmî halkın fiziksel özelliklerinin ‘Ermeni’ tipine yakın olduğu da ileri sürülmüştür.² Bununla birlikte, söz konusu varsayımlar daha sonraları çeşitli gerekçelerle reddedilmiş³ ve Sâmîlerin anavatani olarak Arabistan’ı kabul eden

* Berossus, M.Ö. III. yy’da yaşamış Helenistik Babil dönemi tarihçilerindendir. (çev. notu)

1 Ignazio Guidi bu görüşe “*Della Sede Primitiva Popoli Semitisci*” (‘Memorie della Reale Academia dei Lincei’ [1875-78]) adlı kitabında yer vermektedir: ss.566-615. Ona göre Sâmîler eskiden Hazar Denizi’nin güneyine ve güneybatısına yerleşmişlerdir. Benzer bir görüş daha önceleri, Sâmî dillerinin ‘hurma ağacı’ hakkında ortak bir kelimeye sahip olmaması nedeniyle -nitekim hurma İbranicede ‘tamar’, Arapçada ‘nakhl’, Etiyopyacada ‘tamart’, Babilcede ‘gishimmaru’ ve Aramîcede ‘dikla’ ile ifade edilir- söz konusu ağacın onların anavatanlarında yetişmediğini ileri süren Von Kramer tarafından dile getirilmiştir. Kramer buna istinaden, Sâmîlerin ilk yurdu olarak Seyhun-Ceyhun bölgesini göstermektedir.

2 Krş..J.P.Peters, “The Home of the Semites,” *JAOS*, XXXIX (1919), ss. 243-60.

3 Guidi’nin varsayımının reddi bağlamında Nöldeke, *Encyclopedia Britannica* (9. baskı)’da yayımlanan “Semitic Languages” adlı makalesinde terminolojideki farklılığın (krş. 2 no’lu dipnot), konuyla ilgisinin olmadığını, zira birçok akraba dilde ilk Sâmîler zamanından itibaren var olan adam, genç, yaşlı, cadır, taş gibi basit şeyler için farklı terimler kullanılabildiğini söylüyor. Nöldeke kendi tahmini olarak

farklı bir görüş yavaş yavaş yaygınlık kazanmaya başlamıştır.⁴ Bu varsayım, konuyla ilgili yegâne hipotez olmasa da hiç şüphesiz bugün tarihçiler arasında en geniş kabule sahip olma özelliğini taşımaktadır. Bu nedenle, söz konusu problemi açıklığa kavuşturmak isteyenlerin, öncelikle, bu son varsayımı bilim adamlarını ikna edecek argümanlarla birlikte ele alması gerekmektedir.

Peki, bu argümanlar nelerdir? Sanırım bunları beş veya altı ana başlık altında toplayabiliriz. Gerçekte bir tek bilim adamı bile, bu kanıtların tamamının farklı bilimsel alanlarda yürütülen araştırmaların ürünü olduğunu ileri sürmemiştir. Bunlar ilk olarak değişik bilim adamları tarafından sunulmuş kanıtlardır. Fakat bu alandaki her yeni çalışma ya tamamen ya da kısmen bu kanıtlara dayanmaktadır.

Arabistan, bütün bölgeler içerisinde her zaman Sâmîlerin toprağı olarak bilinen yegâne bölgedir. Tarih hiçbir dönemde Arabistan'a doğru kabile göçüne şahit olmamış, bilakis buradan çevre bölgelere yönelen göçleri kaydetmiştir. İlk halifeler dönemindeki cihanşümul Arap yayılmasından önce güney Arabistan'dan çevreye taşan göçler söz konusudur. Geç Roma devrinde Hire, Babil'in güneyi ve Suriye'nin kuzeyinde küçük Arap prenslikleri bulunmaktaydı. Ayrıca Lübnan, güney Filistin (Gazze yakınları) ve hatta Mezopotamya'da

da Güney Arapları ile Hâmîler arasındaki benzerliklerden hareketle, Kuzey Afrika'yı ileri sürmüştür. Mamafih kendisi bu tür spekülasyonlara fazla değer vermemektedir.

- 4 Bu görüş açıkça ilk defa “*Die alte Geographie Arabiens (Grundlage der Entwicklungsgeschichte des Semitismus*” altbaşlığı) 1875, ss.293 ve devamı (427.paragraf)” adlı eserinde A.Sprenger tarafından dile getirilmiştir. Sprenger kesin konuşuyor: “Alle Semiten sind, nach meiner Überzeugung, abgelagerte Araber.” *Das Leben und die Lehre des Mohammad*, I (1861) adlı daha önceki bir çalışmada ise Sprenger, yüksek tepelerde yaşayanlarla çiftçilerin çobanlık kültürüne sahip olamayacağını, nitekim tarihsel geleneğin başka şekilde oluşageldiğini ileri sürmüştür (s.241 ve devamı): “Es ist ein historisches Gesetz dass ein civilisiertes Volk nicht in das Nomadenleben zurücktritt wohl aber umgekehrt” Ondan sonra Eberhard Schrader, *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, XXVII (1873)'de yayımlanan “Die Abstammung der Chaldaer und die Ursitze der Semiten” başlıklı yazısında bu varsayımı başka bir açıdan, yani Arap dilinin kudemî esasından yola çıkarak ele alıyor (397-424). Renan bu varsayımı tektanrıcılığın ortak Sâmî karakterini yansıttığı tezini açıklamak için sarılıyor; ona göre tektanrıcılık çöl ürünü bir inanıştır. Wellhausen Okulu'nun erken İsrail tarihinin tamamını Arap tarihinin bir tür uzantısı olarak gören yaklaşımı da bütünüyle bu varsayma dayanmaktadır. Bizzat Wellhausen'e göre “Patriarkların [ataların] gerçek vatanı Edom ile Mısır arasındaki bölgedir” (“Die wahre Heimat der Erzvater liegt zwischen Edom und Agypten” *Israellitische und Jüdische Geschichte* [1904], s.10). Benzer bir şekilde E. Mayer, *Geschichte des Altertums*, II, [1928], s. 344'te ve daha fazla olmak üzere *Israel und ihre Nachbarstämme* [1909], ss. 209 vd., a.g.e., ss.234-236'da Ârâmîlerin ve İbrânî kabilelerin genelinin anavatanı olarak güneyde Suriye çölü ve Ölü Deniz'in güneydoğusunu gösteriyor. İbrânî kabileler Kenan'a gelmeden önce Medyen (Hicaz) bölgesinde yaşamaktaydılar. Bugün bazı politik nedenlerden dolayı bizzat Araplar bu teoriyi yaymaya çalışıyorlar. Krş.. Philip Hitti, *History of the Arabs* [1937], ss. 8 vd. Burada konuyla ilgili argümanlar genel bir şekilde özetlenmiştir.

(“Arabistan”) en az Helenistik ve Pers dönemleri kadar erken tarihlere giden benzer devletçikler mevcuttu. Suriye çölü sınırlarındaki Arap kabileleri hakkında, Âsûrî yazıtlarına ve K.Mukaddes’e dayanan bilgilere sahibiz. Aslen Sâmi ırkından olan Kenanlılar, Ârâmîler, Babilliler vd.’nin yayılma ve dağılmaları ancak bu şekilde anlaşılabilir. Sayılan kavimlerin tamamı asıl itibariyle Arabistan kökenli olarak düşünülmüştür. Bunlar zamanla dil ve yaşam tarzı bakımından farklılaşmışlardır. Bu halkların tarihi tipik bedevi karakteri gösterir. Bunlar küçük haydut çeteleri oluşturarak zengin ve medenî komşularının arazilerine baskınlar düzenleyip, her seferinde ne kadar çalabiliyorlarsa o kadarını gasp edip kaçırmaktadırlar. Bu şekilde, zengin ve medenî komşularını giderek zayıflatmış ve güçlü bir saldırıyla tamamen mağlup etmişler; zamanla da kendileri yerleşik hayata geçmiş ve medenî insanlar haline gelmişlerdir. Tarihî açıdan Arap yarımadasında patlak veren bu periyodik gelişmeler bir nevi, bin yılda bir tekrarlanan felaket gibidir. Milattan önce 4000’lerde Akkadlılar, 3000’lerde Amurrular, 2000’lerde Ârâmîler (ve İbrânîler) ve M.S. birinci milenyumun sonlarına doğru Muhammed’in haleflerinin önderliğindeki Araplar tarih sahnesine çıkmışlardır. Bu sonuncular söz konusu bölgenin daimî sakinleri olarak kalmışlardır.

Kuzey Arabistan lehçesi, tarihî ve edebî açıdan Sâmi dilleri arasında en geç ortaya çıkan lehçedir. Bununla birlikte filolojik, gramatik ve morfolojik açıdan en saf ve en eski olanıdır. Bu bakımdan Kuzey Arabistan lehçesi, tıpkı Sanskritçenin Hint-Avrupa dillerinin ilkel bir aşamasını teşkil etmesi gibi, diğer Sâmi diller ile benzer ilişkiye sahiptir. Araplar en eski lengüistik formları ve ayrıca Sâmi ırkın en katışıksız numunelerini korumuşlardır ve Arabistan da bütün Sâmi ırkın anavatanıdır.

Diğer bölgeler için söyleyemediğimiz bir husus olmak üzere, karakter özellikleri ve antik gelenekler Arabistan’da yaşayan Arapların bozulmamış saflığında korunmuştur.

İnsanoğlunun sosyal düzeninin, avcılık ve çobanlıktan yerleşik düzendeki toplulukların (çiftçiler, bağcılar vs.) daha gelişmiş formlarına - yani göçebe bir yapıdan yerleşik yapıya doğru- düz bir çizgi şeklinde gelişim göstermesi, sosyolojik bir gerçektir. Bu yüzden Sâmîleri köken itibariyle Ermenistan ve Babil gibi bölgelerle ilişkilendirmek ve onların zamanla Patriarklar [atalar] veya bugünkü Arabistan yarımadasındaki Araplar gibi göçebe haline geldikle-

rini söylemek makul değildir. Bu teorinin gerçek sahibi olan Sprenger, denizde yaşayan yunusların aslen karasal bir hayvan olduğuna inanmanın, dağlarda yaşayan insanların zamanla çoban haline gelmelerine inanmaktan daha kolay olduğunu ileri sürmektedir.⁵

Sâmî ırk Arabistan yarımadasında saf olarak kalabilmiştir. Buna karşılık, diğer bütün Sâmî kavimler -İsrailoğulları ya da, (Asurlular, Ârâmîler vb.) diğer Sâmî halklar olsun- başka bölgelere göç etmedikleri için ırksal saflıklarını korumayı başarmış olan Araplarınkinden daha farklı antropolojik özellikler sergilemektedir.

Nihayet -bazen bu argümanın bir sonucu olarak- herkes Sâmî diller ile Hâmî diller arasında belli düzeyde bir benzerlik sezebilir. Bu da coğrafi bakımdan yakın oldukları bir zaman dilimine işaret etmektedir. Söz konusu etkileşim için muhtemel en uygun yer, semitik ve hamitik toprakları birbirinden ayıran Arap yarımadasıdır.

Ancak bu argümanlar gerçekten inandırıcı mıdır? Bunların gerçekten kesin kanıtlar olduğu kabul edilebilir mi? İsterseniz bunları baştan itibaren birer birer, en yaygın ve belki en eskisinden başlayarak analiz edelim. Bu görüşe 14. yüzyılda yaşamış olan İbn Haldun'un çalışmalarından ve hipotezlerinden destek bulunmuştur.

Burada verildiği şekliyle bu argüman şu kıyasa dayanıyor: Araplar değişik zamanlarda Arabistan yarımadasından başka bölgelere göç ettikleri ve Sâmî kökenli oldukları için, bunun doğal sonucu olarak, bütün Sâmîler köken itibarıyla Arabistan yarımadasından gelmişlerdir.

Ne var ki bu argüman bir varsayımın sunumundan öteye gitmemektedir. Çünkü varılan sonuç öncülleri zorunlu olarak takip etmiyor. Tarih, Muhammed ve onun halefleri zamanındaki Arap göçlerini (bundan önce az sayıda ki daha az öneme sahip göçler mevcut olsa da) kaydetmiş olabilir. Fakat biz Arabistan'dan göçle alakalı Araplar haricinde diğer hiçbir Sâmî kavme dair kesin tarihî kayıtlara sahip değiliz. Arabistan yarımadası merkezli bütün göç ve fetih hareketleri en baştan beri hep Arap karakterli olmuştur ve bu böyle devam edegelmiştir. Öte yandan, diğer Sâmî kavimlerden hiçbiri (İbraniler, Aramiler, Asurlular, Babilliler vs.) kendilerini hiçbir zaman Arabistan kökenli

⁵ *Das Leben und die Lehre des Mohammad*, I (1861), s. 291.

görmedikleri gibi, onların sözde Araplıklarını destekleyen hiçbir tarihî delil mevcut değildir. Bilakis, tarihsel gelenekten seçilerek alınan her şeyde tam aksine dair bir tanıklık bulabiliriz. Kitab-ı Mukaddes -ki bu açıdan bakıldığında ortak Sâmî geleneği korumuş olabilir- Nuh'un oğullarının tamamının "Doğu'nun Ülkesinden" ve Ararat'tan geldiğini, Güney Araplarının atası Yoktan'ın -Nuh'un çocuklarından [çev.] Eber'in oğlu olduğunu söylerken; İsmail, Medyen ve diğerleri kuzey kökenli olarak gösterilmiştir.

Yazıtlardan elde edilen bulgular da aynı yöne işaret etmektedir. Bunlar da, konu hakkında içerdiği bilgi itibarıyla, erken dönem Sâmîleri tarafından iskân edilen bölgenin kuzeyde olduğu ve Sâmîlerin Arabistan'ı ele geçirincede kadar, ancak tedricî olarak güneye gittiklerine işaret etmektedir. Hakkında tarihî malumata sahip olduğumuz ilk Sâmîler, "Babililer" ve "Akkadlılar"dır (Akkad krallığı kurulmadan önce de Mezopotamya'da başka Sâmîler mevcut idi). Şimdi, 'Arabistan' varsayımına göre, Sâmîlerin tarih sahnesine ilk defa, Arabistan'dan çok uzak olmayan bir yerde, güneyde İran körfezi sınırlarında çıkmış ve zamanla Asur, Mari gibi kuzey bölgelere yönelmiş olabileceklerini tahmin edebiliriz. Ancak gerçek tamamen farklıdır. Şunu kesin olarak biliyoruz ki (ayrıca şu an 'Arabistan' varsayımının ilk defa ortaya atıldığı döneme göre oldukça fazla bilgiye sahibiz), Sümerliler güneyde, Arabistan sınırında, Sâmîler ise onların kuzeyinde yaşamışlardır.⁶ Dahası, bugün biz Orta Fırat'ta⁷ Mari'de, Sâmî Akkad devletinin Sargon tarafından kurulmasından bir veya iki yüzyıl önce bir Sâmî krallığın var olduğunu biliyoruz. Ayrıca oldukça muhtemeldir ki başlangıçta Sümerler, isimleri sonradan Akkadlılarla birlikte anılacak olan daha kuzeydeki topraklara da sahiptirler. (Mezopotamya sınırları içindeki pek çok şehir ve ırmak Sümerce isimler taşımaktadır ve Ninova, Mari

6 Bk. Sidney Smith, *Early History of Assyria* (1940), s. 42, "Sâmî dili konuşan bu adamlar nereden gelmiştir? Kesinlikle Sâmî etkilerden tamamen uzak dillerin bulunduğu doğudan gelmiş olamazlar. Güneyden olabilir mi? İran körfezinin doğu kıyılarından gelen bir akının veya Mekke'den başlayan kervan yolunun Ur ve Uriddu üzerinde bir tesiri olabilir, ancak bu kentler birkaç yüzyıl boyunca Sâmî lehçeleri kullanmamıştır. Olmstead haklı olarak o eşsiz üslubuyla şöyle diyor: "Asurlular Sâmî kökenlidir ve aslında ilk tarihî yerleşimlerini Arabistan yarımadasında gerçekleştirmişlerdir" fakat hemen devam ediyor: "Yazı öncesi dönemle ilgili tahminlerimiz ne olursa olsun, en erken yazılı kayıtlar Sâmîlerin Arabistan'da önceden beri var olduğunu göstermektedir." (Bununla beraber, Arabistan kaynaklı veya orasıyla alakalı en eski yazıtlar M.Ö. VIII. veya VII. yüzyıldan daha geriye gitmemektedir!) Birkaç sayfa ötede (s.27), birden şu bilgiyi okuyoruz: Kapadokya'da Asurlulara ait koloni muhtemelen Asurluların kendi adlarıyla anılan devleti kurmalarından önce bölünmeye uğramıştır (acaba buradan yola çıkarak çivi yazısının Arabistan'da önceden beri bilindiğini söyleyebilir miyiz?).

7 Krs. W. F. Albright, *From the Stone Age to Christianity*; (Doubleday Anchor Boks, 1957), s. 148.

gibi isimler de Sümerce köklere dayanarak açıklanabilmektedir). Üstelik Sümer kronikleri, efsane ve şiirlerin Sâmî menşeli saldırılardan bahsettiği kadarıyla, onlar her zaman “Martu Amurru”dan yani batı’dan gelmektedir. Bu ise hiçbir şeye işaret etmese bile, en azından Sâmîlerin aslen kuzeyden geldiğini ve daha sonra güneye göç ettiklerini açıkça gösterir.

Bu çıkarsama herhangi bir genel Sâmî göçün varlığına bağlı olarak doğru kabul edilebilir: Asurluların Arabistan’da veya onun hudut bölgelerinde yerleştikleri bir dönemi bilmiyoruz, aynı şekilde bu halkların Mezopotamya’nın kuzey veya orta kesimlerine yahut komşu bölgelere yerleşmelerinden önce Arabistan sınırında herhangi bir Ârâmî⁸ krallığı mevcut değildir.

Bir veya iki nesil öncesinde, Wellhausen ve okulunun İsrailoğulları, Edomlular vb.’nin Arabistan kökenli olduğu fantastik düşüncesiyle oynamaları hâlâ mümkündür.⁹ Oysa bugün, birkaç yıl öncesine kadar Mezopotamya’nın kuzeyinde gerçekleştirilen zengin arkeolojik kazılar sonrasında, hiçbir ciddi bilim adamı İbranilerin -İbrahim ve Lut’un atalarının- Harran ve civarında yaşadıklarına dair K. Mukaddes kaynaklı geleneksel kabulün doğruluğundan şüphe etmemektedir.¹⁰ Kısacası, Araplarla bir analogi kurma esasına dayanan bütün

8 B. Moritz’in “Die Nationalität der Arâmü Stämme in Südost Babylonien,” (*Oriental Studies dedicated to Paul Haupt* [1926] ss. 184-211)’deki ‘Asuri kaynaklarda Arami olarak isimlendirilen kabileler gerçekte Araptır’ ifadesi bilimsel temelden tamamen uzaktır. Krş. İbranice periyodik olan ‘Sinai’, XXVII, 14 (1950), 145, n. 46’daki kendi makalem “Aramu’Bnei ‘Aram”. Bu hipotezin gerçek değeri belki de başka bir yazıdan daha iyi anlaşılabilir: (*ZAW*, NF, XVI, [1939]), s. 149. Buna göre Ölüdeniz ve Korint Arap terminolojisine aittir. Ayrıca krş. yine onun “Edomitische Genealogien” (*ZAW*, NF, III [1926], s. 81 vd.) adlı eseri. Burada (Horite ve Hurritle!) asıllı דִּישׁוֹן - דִּישׁוֹן gibi özel isimlerin Arapça kökenli olduğunu söylemektedir.

9 Wellhausen Birleşik Monarşi zamanındaki son itibarlı dönemlerinden yola çıkarak, sayılan kavimlerden özellikle ikincisinin (Edomlular) kendilerini ortak Ârâmî köke nispet ettikleri tezine sarılıyor. Krş. *Israelitische und Judische Geschichte* [1904], s. 9).

10 Krş.. Albright, a.g.e., ss. 236 vd. veya daha ayrıntılı bilgi için R.P.R. de Vaux, “Les Patriarches Hébreux et les découvertes modernes” *RB*, LIII (1946), ss. 321-47; *LV* (1948), ss. 321-47; *LVI* (1949), ss. 5-36. Ayrıca krş. “Sinai”de yayımlanan adı geçen makalem, ss. 139-141. Şüphesiz, Rawlinson’un (*JRAS*, XII, 431’de) ‘Ur Kasdim’i (אֶרֶץ כַּשְׁדִּים) Sümerlerin Ur kenti ile irtibatlandırmakla hata ettiğini düşünmek oldukça zor. Şurası gerçektir ki (uzun süredir bilindiği ve Mari tabletleriyle birlikte yeniden tespit edildiği üzere), Patriarkların atalarından Serug, Nahor ve Terah gibi isimlerle, Mezopotamya’nın kuzeyindeki (K.Mukaddes’te Aram-Naharaim diye anılan) yerleşim alanlarında görülen bazı isimler aynıdır. Nihayet, bu insanların o tarihlerde Harran’dan çok uzaklara, güneye göç edip oralara yerleşeceğini söyleyecek bir zemine sahip değiliz. Dahası “Ur-Kasdim” özel isminin mantık olarak, (milattan önce 9. veya 10. yy’dan başlamak üzere) Babil’in güneyinde yerleşen Keldânîlerin yaşadığı bölgenin haricindeki bir yere göndermede bulunması gerekir. Akkadca gramer bu açıdan bakıldığında daha açık olmaktadır, yani Orta Babil döneminin başlangıcından itibaren (M.Ö. 1500), “şd” ünsüz grubu “ld”ye dönüşmüştür (Krş.. W. von Soden, *Grundriss der Akkadischen Grammatik* [1952], 30, f. 6 s. 30). Bu da Keldânîlerin yazıtlarda ilk zamanlarda “Kaldu” olarak görünen özel isimleri tarafından

bu hipotez en azından yanıltıcıdır. Daha sonra Arap olarak isimlendirilecek olan bu insanlar Arabistan'a komşu bölgelerin birinden gelmiş de olabilirler, (aşağıda "Yoktan'ın oğulları" ile ilgili olarak göreceğimiz üzere bu kesindir); fakat az önce vurgulandığı gibi, (Araplar haricindeki) hiçbir Sâmi halkın ne-redeyse tamamen çıplak ve ıssız çöl bölgesinden göç ettiğine dair kesin kanıt mevcut değildir.

Ayrıca, bedevîlerin komşu medeniyetlerin kapısını çalıp, nihayetinde onlara galip gelerek yerleşik hayat düzenine geçtiklerini söyleyen teori de gerçeklikten uzak bir tahminden ibarettir. Gerçekten Nabatîler zamanla tarım kültürüne sahip olmuşlardır. Fakat onlar merkezî Arabistan'da yaşamamışlar, daha çok Suriye sınırına¹¹ yerleşmişlerdir, hatta doğrudan medenî bir millet haline gelmemişler, bilakis yüzyıllarca süren ve yavaş ilerleyen bir kültürleşme sürecini yaşamışlardır. Aynı şey, Suriye ile Mezopotamya sınırında yaşayan ve İslam fetihleri çağında asimilasyona yakın olan küçük gruplar için de söylenebilir. Hakikî Araplara geldiğimizde; kesine yakın bir şekilde söyleyebiliriz ki, bu türden veya ona benzer (yani Muhammed'in halefleri tarafından Arabistan dışına gerçekleştirilen büyük yayılma hareketi gibi) bir bedevî göçü asla olmamıştır. Bedevîlerin komşularına yönelik saldırıları yağma ve çapul amaçlı akınlardan başkası değildir. Ne o günün Medyenlileri ve Amâlikalıları ne de bugünün bedevîleri başka bir düşünceye sahiptir ("İsrail ekili toprak-

doğrulanmış oluyor. Bu isim aynı zamanda K.Mukaddes haricindeki Aramîcede (כַּלְדַּיִם) ve Grekçede (καλδαίος) bu kavim için verilen isimdir. Bu nedenle, bir istisna olarak M.Ö. XV. yy'dan daha önceki bir formuna göndermede bulunan İbranice "Ur-Kasdim" bileşik ismi, Patriarklar döneminden sadece bu şekilde intikal eden kelimenin eski bir formu olmak durumundadır. Görünüşe bakılırsa, Keldânîler tarih sahnesine nispeten daha geç çıktığına göre, kelimenin bileşik yapısının İbranî geleneğinde uzun bir geçmişinin olması nedeniyle, -her ne kadar daha modern şekli olan "Kaldu" genel kabul görmüşse de- İbranî yazı geleneğinde Keldânîleri tanımlamak üzere daha eski forum olan "Kasdim" kelimesi kullanılmıştır. Daha inandırıcı olanı, "Ur-Kasdim" ismi geç Babil çevresinin haricinde de, tahminen Mezopotamya'nın kuzeyinde bir yerlerde kullanılmıştır; örneğin ortaçağ K.Mukaddes yorumcularından Nahmanides (Tekvin. 11:28)'i, Abravanel (Tekvin 10:27)'yi inandırıcı deliller ışığında yorumlarken bu kullanımı esas almışlardır. Tekvin 22:22'de geçen [Hz. İbrahim'in kardeşi-(çev. notu)] Nahor'un oğluna verdiği Keşed (כַּשְׂדִּי) ismi, söz konusu ifadenin gerçek kullanım yerinin tespitinde bir ipucu vazifesi görebilir. Belki bu sayede Urfa'nın (Orrhai) şeklindeki eski söylenişleri de tamamen doğrulanmış olacaktır. Krş. daha önce referans gösterilen yazım, 8 no'lu dipnot, nn.14, 19 ve daha geç bir çalışma olan C.H. Gordon, *JNES*, XVII (1958), ss. 28-31.

- 11 Asur kralları III.Tiglath Pileser ve ardından Sargon (Krş.. D.D. Luckenbill, *Ancient Records of Assyria and Babylonia*, II (1927), bk. yukarıda Nabatu), Ârâmî kabileler arasında tek isimle, (Aramîce'yi sonuna kadar edebiyat dili olarak kullanan) Petralı Nabâtîlerin atası olan Nabatu'nun ismiyle anılmaktadır. Her halükârda milattan hemen önceki yüzyıllarda yaşayan Nabâtîler, aynı doğrultudaki yayılmalarından birkaç nesil önce İdumea çevresine yerleşmişlerdir.

lara sahipken Medyenliler ve Amâlikalılar gelip ürünleri yok ederek, onlara koyun, öküz, eşek gibi hiçbir geçim kaynağı bırakmadılar.” Hâkimler 6:3-4). Bedevîler, çiftçilerin hasatlarına karşı tamahkârdılar, ancak yerleşip çalışmak için onların topraklarında gözleri yoktu.

Peters¹², Muhammed’i izleyen Arapların medenî olduğunu, bunlara katılan bedevîlerin ise ilk başta oldukları gibi, yani bedevî olarak kaldıklarını söylerken haklıdır. Filistin’e yerleşen bedevîlerin çoğu Yemen’den, İran ve Mısır sınırlarından ve Arabistan’ın meskûn bölgelerinden gelmiştir. Hartmann’ın da ifade ettiği gibi¹³ uygarlığa susamış bir bedevî “Şayet hamaratça çalışmak ve ürünleri özenle toplamak isterse”, medeniyeti hemen yakınında, Yemen’de, Assir’de veya -nehirlere, gelişmiş ve yeterli sulama sistemlerine ihtiyaç duymayan Hadramevt’te kolayca bulabilir. Kuzey Arabistan stepleri de çobanları geçindirebilecek durumdadır.” Hartmann devamla, bununla birlikte çölün büyük miktardaki insan topluluklarını besleyemeyeceğini ifade ediyor. “Arabistan yarımadasının geniş stepleri ve çöllerinde barındırdığı büyük insan toplulukları (çölde büyük kitleler!), kudretli bir krallığın baskılarıyla doğru orantılı olarak sürekli bir şekilde artar” ifadesiyle ortaya konan kuramsal yapı açıkça hatalıdır. “Yoksulluk bedevîlerin sayısını artırmaz, aksine azaltır.” “Bedevî tehlikesini iyice artıran, sınırları sağlam taşlarla veya sıkı bir gözetlemeyle korumak değil, göz yumma ve taviz politikalarıdır.”¹⁴ Çölün ortasından adeta fıskırarak çıkan büyük topluluklar fikrinin ne kadar hayalî ve yapay olduğu, tartışılmaz bir şekilde Muhammed’den onüç asır sonra bile, bugün Arap yarımadasının nüfusunun birkaç milyonu geçmemesi olgusundan açıkça anlaşılmalıdır.* Arabistan çöllerinin dışında kalan Arapların sayısı, gerek İslâmî yayılma gerekse dayandıkları yüksek medeniyetin etkisiyle katlanmışken, Arabistan eskiden olduğu gibi bugün de yetersiz kalmıştır.¹⁵

12 Krş. yukarıda 2 no’lu dipnot.

13 M. Hartmann, *Die Arabische Frage* (1909), ss. 93 vd.

14 Almanca: “Nicht energische Abwehr und schroffe Grenzsperr schafft Beduinengefahr, sondern Laubarbeit und Nachgiebigkeit.”

* Makalenin yayımlanma tarihi (1962) dikkate alındığında, burada ileri sürülen görüşün tekrar gözden geçirilmesinin uygun olacağı söylenebilir. (çev. notu)

15 “Arap” kelimesinin, dünyanın her yerinde, Müslümanları tarif etmek amacıyla, bu ulusla kendilerini ilişkilendirme anlamında herhangi bir iddiya sahip olmayanlar için de hatalı bir şekilde kullanılmasından kaynaklanan karışıklığa, antropologlar ve Yakın Doğu uzmanları tarafından her zaman itiraz edilmiştir. Malaylar, Moorlar, Filistinliler ve Mısırlılar’dan ima yoluyla “Arap” olarak bahsedilir, oysa “gerçek Araplar, fiilî olarak Arabistan bedevîleri ve onların neslinden gelenlerdir.” C. S. Jarvis, *Yes-*

Dahası, Müslüman müstevliler dışında Arabistan kökenli herhangi bir mu-zaffer halka dair bir kayda sahip değiliz; fakat birbirini izleyen istilaların farazî kurgusu üzerine bina edilmiş bu münferit örnek bile, tek başına Bedevîlerin medeniyete susamışlıklarını izah için yeterli değildir. Bu durum, her ne olursa olsun, onları bütün bu başarıları gerçekleştirmek için cesaret ve güç hissi ile dolduran şey olamaz. Ne ekonomik ne de ırksal faktör (Weber), Arabistan'ın ve birkaç yıl içinde tüm Yakın Doğu'nun Müslümanlar tarafından fethedilmesinin ana saiki olamaz; fakat itici güç daha çok, fantastik dinî inançtan gelmektedir. İşte bu, önce onları Yarımada'da tek bir halk olarak birleştiren ve sonra da fetihlere doğru sürükleyen şeydir. İster Asya'da isterse Afrika'da olsun- her nerede yaşarlarsa yaşasınlar soyguncu bedevîlerin ezelden beri yapageldiği çeşitli saldırıların tamamında mevcut olduğu gibi, zengin ülkelere yönelik yağma amaçlı saldırıların ekonomik güdüleri tabi ki burada da yok değildir. Ayrıca o tarihlerde komşu ülkelerdeki siyasal bozukluk ve dinsel çeşitliliğin başını alıp gitmesi onların işini çok daha kolaylaştırmıştır. Lâkin sadece yeni bir fikir onları kendi aralarından çıkan ve yağma, çapula yönelik küçük, hedonistçe tutkularının altında, medenî bir imparatorluk kurma arzusu yatan liderlerine boyun eğen bir yığın halinde birleştirecek çimentoyu sağlayabilirdi. Bununla birlikte, onları ileriye doğru tahrik eden sadece bu yeni fikir olmuştur ve onların başardığı tek fetih de budur. İslâmî harekât Arabistanlı halkların ilk ve son taşkınlı olmuştur. Diğer bütün çıkışlar -ister bunlar, (burası önemli) İslam'dan önce olsun ister sonra- sadece küçük miktardadır ve tarihî kıymeti yok denecek kadar azdır. Bu nedenle, bin yılda bir tekrarlanan döngüsel büyük değişim/felaket varsayımı tamamen temelsizdir.

Winckler'in¹⁶ Arabistan'a ilişkin "döngüsel" teorisini desteklemek amaçlı bir girişim olmuştur ki, bu da ilk olarak Huntington ve Caetani tarafından ortaya atılan ve aynı ölçüde belirsiz olan "Coğrafi Determinizm" teorisinden

terday and To-day in Sinai [1933], s. 16. Krş. ileride 47 no'lu dipnot. Öyle görülüyor ki, sadece dil ile ırksal aidiyetin birbirine karıştırılması, Winckler'e ait Sâmi halkların Arabistan yarımadası merkezli bir difüzyonunu öngören görüşün bu kadar geniş rağbet görmesine yol açmıştır. Daha ciddi bir yaklaşım için ayrıca bkz. *The Encyclopedia of Islam*, IV, (1934), "Saba" mad.: "Arabistan'ın bütün Sâmi halkların anavatanı olarak değerlendirilmesi gerektiği kanaatine karşı iyi temellendirilmiş kanıtlar mevcuttur...Bunun aksi gerçekten daha muhtemeldir; şöyle ki, bereketli Fırat bölgesinin çok sayıdaki sakinleri Arabistan yarımadasına doğru, Sâmilerin kuşkusuz zaman zaman geriye dönüş yolu olarak kullanacakları batı sınırındaki otlak arazilere göçe zorlandılar.

¹⁶ *Die Volker Vorderasiens* (1903), ss. 8-17.

yola çıkararak, Arabistan'ın her bin yılda bir büyük insan yığınlarını ortaya çıkardığı görüşüdür. Bu teori, yoğun nüfusa sahip bir bölgenin iklim değişimi nedeniyle -ki bu, yıllık yağış oranının bir azalıp bir çoğalması şeklinde olmaktadır- aniden sakinlerini kaybetmesini öngörmektedir. Bu şekilde Müslümanların Arabistan dışına taşmalarının sebebi, tedricî ilerleme sonunda zirve noktasına ulaşan kuraklık olarak açıklanmıştır ki, benzer eğilimler bir önceki milenyum için de varsayılabilir.

Bu teorinin tek problemi, son zamanlarda (Sorokin, Albright¹⁷) gibi bilim adamları tarafından gösterildiği üzere, gerçekte hiçbir temele sahip olmamasıdır. Ülkelerin zenginleşmesi ve yoksullaşması iklimsel döngülerin değil, daha çok bir toplumu ve onun düzenini veya politik sistemini inşa sürecinde ortaya çıkan ve ülkenin gelişimini hızlandıran veya yavaşlatan değişimlerin sonucudur. Bu bağlamda Albright şunun altını çiziyor: “Beyaz Avrupalılar, Amerikan yerlilerinin binlerce yılı aşkın bir imtihan süreci sonunda kaybettikleri bir zamanda başarılı olmuşlardır. Bugün Avrupalı Yahudiler, Arapların bir milenyumdan fazla bir süredir yetersiz bir örgütlenmeyle yaşadığı ve tıp biliminin tamamen başarısız olduğu bölgede, Filistin'in alçak düzlükleri ve delta vadilerinde, parlak bir tarım toplumu tesis etmede başarılıdırlar.” Bu alanın tanınmış uzmanlarından Lowdermilk¹⁸ ise şunları söylüyor: “Bilimsel kanıtlar, Buzul Çağı'ndan beri dünya ikliminin genelde daha ılıman hale geldiğini ortaya koymaktadır, ancak bu, zorunlu olarak daha kurak hale geldiğini göstermez. Gerçekte Buzul Çağı'ndan beri yıllık yağış oranı aslında daha da artmış olabilir.” Lowdermilk devam ediyor: “Aynı durum Filistin'de de hâkimdi. Şayet Roma döneminden beri yıllık yağış miktarında düşme olsaydı, artezyen kuyularında su seviyesinin azalması gerekirdi. Arkeologlar Dr. Glueck ve Dr. Harper'la birlikte, Transjordan'da* Roma döneminin ince duvarcılık sanatıyla ustaca inşa edilmiş birkaç artezyen kuyusunda incelemelerde bulunmuştuk. Bu kuyuların taş duvarları ve menfezleri ile hal-i hazırdaki su seviyesi ve su miktarı uygunluk göstermekteydi. Bu da bölgenin su kaynaklarının Roma döneminden beri değişmediğini ortaya koymaktadır.

17 W. F. Albright, a.g.e. (bk.8. no'lu dipnot), ss. 107 vd. Ayrıca krş. H. Lammance, “*L'Arabie occidentale avant l'hégire*,” (1928); J. A. Montgomery, “*Arabia and the Bible*,” (1934); M. Rostovtzev, *Caravan Cities*, (1932).

18 W. C. Lowdermilk, *Palestine Land of Promise*, (1944), ss. 63-64.

* Transürdün veya Maverâ-i Ürdün olarak anılan Eski Ürdün. (çev. notu)

“...Genellikle iklim değişimlerinin hassas anahtarları olarak kabul edilen hurma ağacının dağılımında önemli bir farklılık söz konusu değildir. Sedir ağacı kalıntılarıyla ilgili çalışmamızda iklimin sabit kaldığı/değişmediği yönünde ilave kanıtlar elde ettik. ... Genel değerlendirmemiz şudur: Filistin bölgesindeki tedricî kötüye gidiş iklim değişimlerinden değil, insan ürünü problemlerden de kaynaklanmaktadır ve söz konusu verimlilik geçmişte olduğu gibi bugün de toprağın bakımı ve korunmasına dayanmaktadır.”

Arap yarımadasındaki durum tamamen paralellik gösterir. Eski kaynaklardan derlenen bilgilerle, bugünkü bilgilerimiz karşılaştırıldığında, burada da değişik bölgelerin kendi karakteristik özelliklerini koruduğu anlaşılmaktadır. Arap yarımadası bugün nasılsa geçmişte de her zaman hemen hemen aynı durumdaydı. Şayet yarımada bir zamanlar, sonradan bataklık ve boş araziler haline gelecek verimli topraklara sahip idiyse, bölgenin hamarat sakinlerini yurtlarından çıkararak onların yerine geçenler bedevîler olmuştur.¹⁹

İleri sürülen başka bir argüman ise, yukarıda işaret ettiğimiz gibi, bazı ilkel özellikleri taşıdığı görülen Arap dilinin doğasıdır. Bununla birlikte eskiliğe dair işaretler sadece tek bir dile has değildir. Tarihsel şans faktörü bir dil gurubunun bazı açılardan antik formlarından uzaklaşmasında, başka bir dil gurubunun ise neredeyse tamamen saf/dokunulmamış kalmasında etkili olabilir. Hâlbuki diğer faktörlerin, çeşitli dil ailelerini, bunların her birinde antik formlar bırakarak aynı zamanda onları başkalaştıracak farklı sonuçlara yol açması muhtemeldir. Şu anda ele aldığımız örnek bu kuralın bir istinası değildir: “Bütün Sâmi diller”

19 Bkz. Ch. Z. Hirsbergi *The Jews in Arabia*, (İbranice), 1946, ss. 7-9, 12: “Yahudiler Hicaz vahalarına ilk defa geldiklerinde buraları boş, terk edilmiş ve sıtma yatağı olarak buldular. Palmiye (hurma) ağaçları diktiler, sebze ve tahıl yetiştirdiler ve buraların verimliliği artık meşhur hale geldi.” Ancak, “Yahudilerin sürgün sebebiyle topraklarını terk etmeleri sonucu Hicaz vahaları kıraç ve boş araziler haline geldi, o verimli topraklar sıtma bataklıklarına dönüştü.” vb. Ayrıca krş. R. Le-Baron Bowen, Jr. ve Frank P. Albright, *Archaeological Discoveries in South Arabia* (1958). Dr. Bowen, (yukarıda anılan) Arabistan’ın klasik çağlarda daha nemli olduğuna dair teorileri tartışmış ve bunları desteklenmeye değer bulmamıştır. Adı geçen yazarlar nihai olarak şu değerlendirmeye varmışlardır: ne iklim değişikliği ne de kanalların veya tarlaların alüvyonla dolması sulama işlerinin terk edilmesinin bir sebebi olabilir. Bunun sebebi, buhur ve sarı sakız gibi ticari malların ihracatının azalmış olması ihtimalinin yanı sıra, daha çok, sosyal, politik ve ekonomik şartlardır. Bu hususta en kati ifade yıllarca Sina bölgesi valiliği görevinde bulunan, Lowdermilk’in bilgince yargısına göre “bu bölgeyle ilgili en esaslı çalışmalardan birini ortaya koyan” Binbaş C. S. Jarvis’e aittir: “Bana göre bu Roma kökenli medeniyetin ve tarım kültürünün gerilemesinin muhtemel sebebi, Roma İmparatorluğu’nun çökmesi ve Arap istilasıdır.... Burada çalışma için herhangi bir girişim veya itici güç mevcut değildir, bedevî göçebenin üstün konuma geldiği durumda olduğu gibi, genel manada bir durgunluk söz konusudur.” Binbaş C. S. Jarvis, *Royal Central Asian Journal*, XXV (1938), II. Bölüm, s. 210.

diyor Nöldeke²⁰, “ikincil formlarla yan yana olmak üzere birincil unsurları ve daha önce her biri başlı başına oluşan müstakil formları korumuştur. Arapça bile bu hususta öteden beri zannedildiği kadar ‘saf’ değildir.”

Gerçekten M.Ö. XIV. ve XV. yy'lara ait Ugarit yazıları ortaya çıkarıldığında, Sâmi dillerinin tartışmasız otoritesi Brockellmann, bu kadim Kenan dilinin “proto-semitik” dile en yakın lehçe olduğunu ifade etmişti.²¹ Babilce kadar eski herhangi bir dilde de eskilik izlerinin bulunduğunu söylemeye gerek bile yoktur. Üstelik işin aslı böyle değildir. Arapçanın her bakımdan en saf ve en eski formları koruduğu hipotezini kabul etsek bile, bu durumla Sâmililerin anavatanı veya Arapların ataları arasında bir bağ kurulmuş olmayacaktır. Belli bir etnik gurubun belli bir zaman veya mekânda konuştuğu dil, iklim veya çevrenin fonksiyonu olarak değerlendirilebilecek jeofizik veya botanik bir problem değildir. Feist'in isabetli bir şekilde altını çizdiği gibi,²² “dil farklılıkları, etnik karışımların ve kültürel şartların sonucudur ve iklim tarafından belirlenen bir bitki veya hayvan türüyle kıyaslanamaz. Dil bir yerden diğer bir yere göç etme konusunda özgürdür ve belli bir bölgeye ait olmaktan bağımsızdır.

Sanskritçe XVIII. yy'dan beri bütün Âri dillerinin eskisi olarak kabul edilir. Fakat bu durum kimsenin (en azından bugün için kimse böyle bir iddiada bulunmuyor), “Hint-Avrupa dillerinin” ya da “Âri ırkın” beşiğinin Hindistan olduğunu iddia etmesi için bir sebep olamaz. Sanskritçeye en yakın Avrupa dili Litvanyacadır. Ancak, hiç kimse buradan yola çıkarak Avrupalıların Litvanya'dan geldiği sonucuna varmaz. Yaşayan Teutonic dillerin en kadiminin İzlandaca olduğu düşünüldüğü halde kimse Almanların İzlanda'dan geldiğini düşünmez. Nöldeke'nin işaret ettiği gibi “Sardenya'nın güneyinde konuşulan Latin lehçesi Romada konuşulan lehçeden daha primitiftir.²³ İspanyolca Roma'dan oldukça uzak bir yerde ortaya çıktığı halde Latinceye İtalyancadan

20 *Die semitischen Sprachen*, ss. 5-6, 13. “Es hat sich in allen semitischen Sprachen neben ganz sekundären Ursprüngliches enthalten und die Entscheidung kann daher nur von Fall zu Fall getroffen werden. Auch das Arabische ist bei weitem nicht so ursprünglich als man lange geglaubt hat.” Krş. Kuzey Arapçasının diğer Sami diller arasındaki yeri için C. Rabin, “Arabiyya,” *Encyclopaedia of Islam*, I, (New Edition, 1957), pp. 561-567 vd. Rabin'in de işaret ettiği gibi, eski Arapçanın bazı önemli temel noktalarda modern Arapçadan daha fazla İbraniceye yakın olduğunu gösteren açık deliller mevcuttur. K. Mukaddes'te (Hicazdaki) Mesha bilgelerine atfedilen bir takım atasözleri (deyimler) yer almaktadır ve Yakup'tan da Kedem ülkesinin en eski bilgisi olarak söz edilmektedir.

21 K. Brockellmann, “Zur Syntax der Sprache von Ugarit”, *Orientalia*, X, III. Fasikül (1941), s. 223. “... diesem dem Ursemitischen noch sehr nahestehenden altkananaischen Dialekten.”

22 Sigmunt Feist, *Kultur, Ausbreitung und Herkunft der Indogermanen* (Berlin, 1913), s. 492.

23 Nöldeke, “Semitic Languages,” (Krş. yukarıda 4 no'lu dipnot).

daha yakındır. Bundan Arapça istisna değildir, hatta onun görece “saflığı” bile bu dili ilk defa ve belki de soydaşlarından daha fazla konuşanların aslı vatanının belirlenmesine yardımcı olamaz. Antik dilin formlarının korunması izolasyonun bir sonucudur ve herhangi bir yerin karakteristik özelliği değildir.

Bütün bunlar, Arapların Sâmi karakter özellikleri ve adetlerinin eskiliğine dair muğlak iddialar için iyi bir engel teşkil etmektedir. Bu konudaki tahminler temelsiz zanlardan öteye gitmemektedir. Hatalı bir şekilde, Patriarkların göçebe hayatının Bedevi hayat tarzına benzediği düşünülmüş ve bu yanlış kıyasa dayanarak -ilk Sâmîlerde tipik olan- bu yaşam biçiminin bugün Arabistan’da görülen hayat tarzına benzemesinden hareketle, Sâmîlerin aslen Arabistanlı olduğu ileri sürülmüştür.

Bununla birlikte, Arapların adet ve göreneklere primitif oldukları kadar, onların çöldeki varlıklarının ve aşırı derecedeki tecritlerinin, birinci ve en başta gelen işlevi konumundadır ve bu yüzden büyük ölçüde fiziki çevrenin bir sonucu olarak değerlendirilmek durumundadır. Dolayısıyla farklı bir çevrede bulunan ilkel insan hakkında bize bir şey öğretmezler. XIX. yy’da, antropoloji biliminin henüz emekleme döneminde uydurduğu tuhaf buluşlardan biri de, belli bir yerde ortaya çıkarılan görece ilkelliklere göre tasnif edilmiş bir medeniyet skalasıdır. Ancak bu değerler skalası artık geçerli değildir. Çeşitli yazıtlar ve tarihî eserlerde bunu kanıtlayan ve hatta “gerçek” Arapların hayatında ve davranış biçimlerinde göçebeliliğin ne derece belirleyici bir rol oynadığını ortaya koyan bol miktarda kanıt mevcuttur. Bu kanıtlar bize bir yanda Arapların göçebe hayat tarzıyla diğer yanda Patriarkların yaşamı arasında basit bir ayırım yapma imkânı sağlamaktadır. Patriarklar sürülerinin peşinde medeni bölgelere ve civarına yönelirken, Araplar tipik göçebe hayat tarzları içinde at yetiştirip, geniş çöl ortamında büyük deve sürülerine yönelik çılgınca yağmalar düzenlemekle meşguldüler. (Daha detaylı bilgi için aşağıya bkz.)

Bu sebeple, “Kuzey Arapları”nın kendilerine mahsus primitif düzeyi onların eskiliğinin bir işareti olamaz, sadece göçebe tarzı hayatlarının bir ifadesi olabilir. Verimli toprakların sağladığı ekonomik imkânlar bakımından daha şanslı olan Güney Arapları ise gerçekte tamamen farklı bir kültür oluşturmuşlardır.

Doğrusu, bu görüşün son derece hatalı olduğu, “medeniyet skalası” teorisinin sınılanmasıyla ortaya konabilir. Bu görüş öteden beri (ve hala bazılarınca), tartışılmakta olan varsayımın en esaslı delili olarak değerlendirilmektedir.

Söz konusu teoriye göre, insanoğlu bugünkü seviyesine gelene kadar peş peşe birçok aşamalardan geçmiştir. İlkel insan önceleri avcıydı. Zamanla çoban haline geldi ve ancak birçok nesil boyu sürecek bir evrimden sonra tarım kültürüne sahip oldu. Bu teorinin erken izlerini antik dönemin klasik yazarlarında (özellikle Lucretius'ta) bulabiliriz; söz konusu teori, XVII. yy.'ın gelişmekte olan bilimi tarafından eleştiriye tabi tutulmaksızın, olduğu gibi alınmıştır. (Bousset, *Discours sur l'histoire Universelle*, 1681). XVIII. yy. boyunca rafine edilen teori -nitekim Turgot, 1750'de yayımlanan *Deux Discours sur l'histoire Universelle* adlı kitabında Bousset'in bahsettiği oniki aşama yerine, üç aşamadan söz etmektedir- XIX. yy.'a gelindiğinde Darwin'in evrim teorisinin ışığında baskın teori olmuştur.

Spenser'in kâinattaki bütün yaşamı azdan çoğa doğru gelişim gösteren, oldukça yavaş aşamalarla ilerleyen tedrici bir evrim olarak sunan sistemi de böyle aksiyomatik [bedihî] bir doktrindir. Gerçi, yüzyılın başında Alexander von Humboldt göçebe çobanların zorunlu olarak çiftçilerden önce gelmesi gerektiğini söylemek suretiyle şahsi gezilerinden elde ettiği gözlemlerin aksine bu teoride bir istisna geliştirmişti.²⁴ Ancak, XIX. yy.'ın kendisiyle gurur duyduğu ve temel çağrışımı, başlangıçtan XIX. yy. demokrasisine kadar, az gelişmiş formlardan çok gelişmiş formlara doğru, tedricî ama sürekli bir ilerleme olan Evrim Teorisi için öngörülen şemaya uymayan herhangi bir ani geçiş düşünülemezdi. O günün hâkim düşünce atmosferi ışığında bilim adamlarının, -çok eski dönemlerden beri göçebe oldukları bilinen Arapları da içine alan Sâmililerin, önceleri daha kuzeydeki tarıma elverişli bölgelerde (Ermenistan veya Babil) yaşadıklarını ve ancak bu aşamadan sonra güneye doğru göç edip, göçebe deve yetiştiricileri haline geldiklerini tahmin etmekten neden aciz kaldıkları kolaylıkla anlaşılabilir. Bu onların önyargıya dayanan “dünya düzeni” fikirleriyle tam bir çatışma anlamına gelmekteydi.

Bununla birlikte, son zamanlarda yapılan sosyolojik çalışmalar söz konusu düşüncenin tamamen hayalî bir yapıya sahip olduğunu kanıtlamıştır.²⁵ Avcılık tartışmasız, en erken ekonomik uğraşlardan biridir, ancak sonraki bütün aşamalarda da varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Öte yandan, daha önce

24 Hahn(ed), *Von der Hache zum Pflup*, (1914), ss. 10-13. Ne güney Amerikalı yerliler ne de Çinliler süttün tam manasıyla yararlanmışlardır.

25 Krş.. A. Gildenweiser'in şu makalesi “Social Evolution,” *Encyclopedia for Social Sciences*, (1926), s. 25 vd.

hiçbir şekilde kırsal hayat aşamasına geçmemiş ve evcil hayvanlara sahip olmayan kabilelerin de tarımla uğraştığı görülmüştür ki, benzer bir durum Kuzey Amerika'daki pek çok kabile için de geçerlidir. Yine, kara Afrika'da tarım ve kırsal hayat geniş ölçüde birbirini takip etmiştir. Dahası, hayvanların evcilleştirilmesi ve toprağı işlemek suretiyle tarımsal faaliyetlerde kullanılmasını kapsayan geleneksel tarım, evcil hayvanların ve sabanın bilinmediğı, yegâne tarım aletinin çapa olduğı erken tarım faaliyetlerinden açıkça ayrılması gereken, daha geç bir kültürel olguyu temsil etmektedir. Hahn, ilkel tarımın insanoğlunun bilinen en erken ekonomik faaliyetlerinden biri olduğunu göstermişti: öyle ki, avcı diğer erkeklerle av peşinde koşarken, kadını, çapasını kullanarak tarlalardan sebze toplamaktadır.

Hahn hatta, doğru kronolojik sıralamanın Tekvin Kitabı'nda tasvir edilen tabloyla benzerlik arz ettiğini ileri sürer: "Tanrı ilk insan olan Adem ve kardeşlerin en büyüğü çiftçi Kabil için bir bahçe hazırladı...." Oysa XVII. ve XVIII. yüzyıldan beri bilginlerin çizdiği resim yanıltıcıdır. Gerçekte o, suje üzerinde klasik düşüncenin bir reenkarnasyonudur.²⁶ Filolojik deliller de, ilk Sâmililerin tarımsal faaliyette bulduklarını gösterir. Doğrudur, (birinin diğerrinden ödünç alması ihtimalinden dolayı) komşu halkların ortak özelliklerine her zaman çok fazla değer verilmemelidir. Buna rağmen, bütün Sâmi dillerin buğday, arpa, darı, mercimek ve saman için aynı kelimelere sahip olması ve ekmek, öğütme, harman etme gibi tarımsal faaliyetler için ortak terimleri kullanması, proto-Sâmililerin en azından ilkel tarım faaliyetleriyle önceden beri meşgul oldukları düşüncesine kesinlik kazandırmaktadır. Gerçekte kronolojik sıralamaya uygun konuşabildiğimiz ölçüde, göçebeliliğin nispeten daha geç olduğunu söylememiz gerekir.²⁷

Ayrıca, toplum için öngörülen art arda üç aşama düşüncesi sadece gerçek dışı değil, bunun tabii sonucu olarak -çünkü sosyal organizasyonda "daha geç"

26 Krş.. Hahn, a.g.e., s. 10. Hahn'ın teorisini doğrulayan yeni bir gelişme için bkz. F. M. Heichelheim, *Ancient Economic History*, I (1958), II. Bölüm (ve ilgili notlar, s. 297 vd.). Aynı şekilde, tarımsal hayatla birlikte (koyun, keçi ve öküz) gibi hayvanların evcilleştirilmesinin, insan medeniyetinin başlangıcına kadar gittiğinde artık kuşku yoktur. (a.g.e., III. Bölüm ve yazının sonunda atıfta bulunulan eserler).

27 Krş. Widengren'in daha ayrıntılı çalışması, *Journal of Semitic Studies*, V (1960), s. 254 vd. Burada kesin ifadelerle şu dilbilimsel yorumu yapıyor: "...ilk Sâmil kelimenin tam manasıyla göçebe değillerdi." Widengren haklı olarak, "modern antropolojinin bize göçebeliliği kültürel gelişimin başlangıcına ait olarak değil, sonuna ait bir fenomen olarak öğrettiğini" söylüyor. Ayrıca krş. J. Narr, *Historia Mundi*, II (1953), s. 97. "çobanlarla çiftçiler karşılaştıklarında sonuç genellikle şöyle olur: çiftçi çoban tarafından yerinden edilir." Ayrıca s. 68 vd.

ve “daha yüksek” olandan “daha düşük” ve “daha erken”e doğru bir hareketlilik söz konusu değildir, zira medeni bir halk göçebe hayata dönüş yapmaz (Sprenger)- aynı derecede asılsızdır. Tabii ki ekonomik ve fizikî güvenliğe sahip olan medeni bir halk geriye gitmektense daha iyi daha yüksek bir seviyeye ulaşma eğiliminde olur; ancak bu, ekonomik şartların takip edilmekte olan yoldan saptırdığı veya sosyal şartları farklı ve “geriye gidiş”ten başkasına izin vermeyen ayrı bir çevreye intikal edildiği durumlar için geçerli değildir.

Bu olgunun önceki birkaç nesil boyunca Amerika’da ortaya çıktığı görülmektedir, şimdi İsrail’deki durum da aynıdır. Yeni göçmenler büyük oranda geriye doğru tüccar ailelerden gelen ticaret erbapları olsalar da, yeni şartların etkisiyle çiftçi ve işçi haline geldiler. Diasporada meydana gelen sosyal tabakalaşma da bu türden etkenlerle ilgilidir. Yaklaşık bir nesil önce bu türden bir değişim Yunanistan’da ortaya çıkmıştır. Sayısız nesiller boyu tüccar ailelerin tüccar evlatları, Anadolu sınırlarında sürdürdükleri eski meşgalelerinden Makedonya’da sıyrılarak çobanlık yapmaya başlamışlardır. Benzer bir dönüşüm, bundan birkaç yüzyıl önce, işgalci bir kültürün etkisiyle Arizona’da meydana gelmiştir. İspanyol fatihler Hopi yerlilerinin mısır yetiştiriciliğinden kırsal hayata geçiş yapmalarına neden olmuşlardır.²⁸

Doğrudur, Patriarkları “göçebeler” olarak resmeden tablo, K. Mukaddes kaynaklıdır; ancak (daha önce de vurgulandığı gibi) bu göçebeliğin Arabistan veya Bedevilerle hiçbir ilgisi yoktur. Göçebeliğin coğrafya ile bir ilişkisi de söz konusu değildir (Patriarklar sadece göç etmiş oldukları Mezopotamya ile ilişkilendirilirler) ve onlarla bedeviler arasında kurulacak herhangi bir benzerlik de yüzeysel olmaktan öteye geçemeyecektir. Bunların ikisi de toprağa bağlı değildir. Ama bu noktada benzerlik bitip, ayrışma başlamaktadır. Bedevi Arap sıradan bir “çingene”dir. O, geçimini genellikle develerin sütünden ve etinden sağlayan, haftalar ve aylar boyu iskân edilmemiş ve iskâna müsait olmayan kuru çöllerde dolaşan bir deve yetiştiricisidir. Tarımdan nefret eder ve onu küçümser. Kendisini insanların en özgürü olarak görür. Buna mukabil göçebe Patriarklar, -her ne kadar yük taşımak üzere bir miktar deveye sahip olsalar da bu, bedevî hayat tarzının bir geçim vasıtası manasında değildir- (genelde batı

28 Bu bağlamda ayrıca krş. W. Caskel “Zur Beduinisierung Arabiens,” *ZDMG*, CIII (1953), N.F., XXVIII, 103, ss. 25-36. Caskel, merkezî Arabistan’da bile bir bedevîleşirme sürecinin yaşandığını ortaya koymaktadır.

Sâmillerinde olduğu gibi)²⁹ koyun ve sığır çobanıdır. Göçebelerin yolu Suriye ve Arap çöllerinden çok, “sığırların yürüyüşüne uyarak”, Beytel, Nablus, Beerşeba (بئر السبع), el-Halil (الخليل), Gerar gibi yüksek medeniyete sahip şehirlerin yakınlarından geçmiştir ve fırsat bulduklarında da tekrar tarıma el atmışlardır. İshak “ekin ekti ve [o yıl] ektiğinin yüz katını biçti”, Yusuf rüyasında kardeşlerinin “tarlada desteleri bağladıklarını” gördü v.s. Üstelik Patriarkların yaşam biçimi Mezopotamya’daki birinci dereceden atalarının doğrudan bir devamı niteliğindedir: [Rebeka’nın kardeşi -(çev.notu)] Laban’ın bütün mal varlığı sürüleriydi ve o da çöle değil, Harran’a yerleşmişti.³⁰

Kuzeydeki İbranilerle Araplar arasında oldukça eskiye dayanan derin farkla ilgili çok iyi bir örneği, elli yıl önce vurgulandığı gibi, her iki gurubun (להם) (*lehem<lahmu*) gibi basit bir kelimeye yüklediği anlam temsil etmektedir. Kelimenin orijinal anlamı basitçe “gıda”dır (ki bu manada K.Mukaddes’in değişik pasajlarında geçmektedir). İmdi Araplar tarımla ilgili konulara yabancı oldukları için onlarda kelimenin anlamı “et” iken, İbranilerde “undan yapılmış gıda”dır.³¹ Ayrıca çok eski zamanlardan beri İbranicede “çekilmiş tahıl tozu (un)” anlamına gelen (קמח) (*kemah<kamhu*) kelimesi, Mısır dilinde (bizzat Eski Krallık dilinde) bir nevi ekmek³² manasını karşılarken, Arapçada tarım öncesi bir terim olan “tahıl” manasında kullanılmaktadır.

“Arabistan kökeni teorisi”ni desteklemek için ortaya atılan (ve) inkâr edi-

29 W. F. Albright, a.g.e., ss. 164-166.

30 Burada S. Moscatti’nin “*The Semites in Ancient History*” (1959) adlı kitabında ortaya attığı pan-Arabist teoriyi tartışmanın bir anlamı yoktur, zira herhangi bir sağlam temele sahip değildir. Moscatti bu eskimiş teoriyi desteklemek üzere bize yeni materyaller ve kanıtlar sunmamaktadır. Moscatti’nin tek orijinalliği iki farklı görüşün delillerini bir arada sunması, yani bir görüşü verdikten sonra karşı yorumu da ifade etmesidir. Moscatti, devenin evcilleştirilmesinin görece daha geç olduğu ve bu nedenle -deve yetiştiricisi Araplarda olduğu gibi- insanın merkezî Arabistan’ın çöl bölgelerinde M.Ö. XI. yy’dan önce yaşayamayacağı hususunda W. F. Albright’la aynı görüşü paylaşmaktadır. (a.g.e., s. 35). Bununla birlikte, Albright’la olan fikir birliği, öyle görünüyor ki, onun üzerinde herhangi bir gerçek yükümlülük meydana getirmemiştir. Nitekim hemen peşi sıra, konuyu özetleme sadedinde söyledikleri bunu göstermektedir: “Samileri tarihî dönemlerinin başında Arabistan çöllerinde oturan bir halk olarak tanımlayabiliriz.” (a.g.e., s. 42 ve benzer bir ifade s. 28’dedir.). Daha da ileri gidiyor: “...bu nedenle Samilerden, Arabistan bedevilerini kastetmek zorunda olduğumuzu söyleyerek problemlerimizi çözüme kavuşturabiliriz.” (a.g.e., s. 31-32). Bütün bu söylenenler, tarihî dönemlerin başlangıcından binlerce yıl sonrasına kadar bedevî Araplara dair herhangi bir ifadenin bulunmaması gerçeğiyle çelişmektedir. Widengren’in eleştirileri için krş. yukarıda 27. dipnot ve aşağıda 47. ve 51. dipnotlar.

31 Krş. benzer bir durum İngilizce ‘meat’ kelimesi ile ilgili olarak görülmektedir. H. C. Wyld’a ait *The Universal Dictionary of the English Language* (1946) sözlükte ‘meat’ kelimesi şöyle tanımlanmış: “Eski İngilizcede *meat* gıda anlamındadır, Eski Norveç dilinde ‘matre’ kelimesi de gıda anlamındadır. Arkaik; gıda, yenilebilir şey, besin. ‘Onlara yiyeceklerini veren sensin.’ (Mezmurlar 145/15).

32 Krş. W. F. Albright, *JPOS*, XV (1935), s. 212 vd.

lemez olduğu varsayılan kanıtın kolay inkâr edilebilirliği, bu teorinin hakikatten tamamen uzak olduğunun başka bir göstergesidir. “İrksal” argümandan bahsediyorum. Bu teoriye göre Arabistan’da kalan Araplar uzun kafataslı Akdeniz tipindeyken, İsraililer genellikle geniş kafataslı Armenoiddir. İddiaya göre, Patriarklar döneminden beri İsraililer değişik halklar arasında yaşamış ve onlarla karışmışlarken, buna mukabil, Araplar kendi anavatanlarında kalmaya devam ederek ırksal saflıklarını korumuşlardır. Dolayısıyla, şayet Sâmi ırkın fizikî yapısında bir değişiklik olmuşsa, bunun Arabistan dışında yaşayan halklarda ve en başta İsraililerde gerçekleşmiş olması gerekir. Veya tersten söylersek, ırksal özelliklerin en “saf” şekliyle, yabancılar için çok eski çağlardan beri ıssız ve barınılmaz olan Arabistan’ın yerlileri arasında korunmuş olması icap eder. Bu da Sâmi ırkın anavatanının Arabistan olduğu varsayımı için kanıt olarak ileri sürülmüştür; “gerçek” şu ki, bütün Sâmililer başlangıçta Akdeniz tipi dolikosefal (uzun kafataslı) idiler.

O zaman İsraililerin ırksal değişimi nasıl olmuştur? Bu konuda değişik görüşler ileri sürülmüştür. Yakın zamanlara kadar bu soruya, Yahudilerin Hazarlar ya da Romalılar tarafından asimile edildiği veya onları asimile ettiği şeklinde cevap verilmesi adettendi.

Bununla birlikte bu cevap açıkça hiçbir çözüm içermemektedir. Çünkü “Yahudi tipi” bir gurup veya bölgeye has değildir, bilakis güneyde Aden’den Avrupa’nın kuzeyine, Asya’nın doğusundan Amerikanın batısına kadar bütün dünyaya yayılmıştır. Judt’un³³ çalışmaları ortaya koymuştur ki, Yahudilerin büyük bir kısmı -herhangi bir bölge veya gurup (Aşkenazi ya da Sefarad) dikkate alınmaksızın- yüzde 60–80 oranında brakisefaldir (kısa kafataslı) (endis 80-83). Bu yüzden Yahudilerin yapısı ile muayyen bir ülkenin belirli bir halkı arasında bağlantı söz konusu değildir. Ayrıca sarışınlarla esmerlerin oranı her yerde birbirlerine yakındır. (Bu oran İskandinavlılarla asla bir araya gelmemiş -Asyanın brakisefalleri- Sâmiriler ve Asya Ermenilerinde birbirine çok yakındır). Aksine, Hazarlar ve Romalılar bu karakteristik özelliklere sahip değildir. Unutulmamalıdır ki, Hazarlar aslen Moğoldur, Romalılar ise, Akdeniz havzasına yerleşmiş diğer milletler gibi mezosefal (orta kafataslı) dir. Tabii ki her iki halktan da Yahudiliğe dönenler olmuştur (gerçi Romalı

33 Ignacy Maurycy Judt, *Zydzi jako rasa fizyczna* (1902), ss. 15-70 (ayrıca Almanca *Die Juden als Rasse* [1903]); Ignaz Zollschan, *Das Rassenproblem* (1911), ss. 39-49, 64.

dönmelerin çoğu muhtemelen daha sonra Hıristiyanlığa rücû etmiştir). Ama bunlar nispeten daha az sayıdadır ve herhangi bir belirgin etkide bulunmaktan uzaktır. Daha da önemlisi, Asurî abideler göstermiştir ki söz konusu (Yahudi) tipi birinci mabet döneminde İsrail’de zaten mevcuttu.³⁴

Bu nedenle bugün pek çok bilim adamı farklı bir çözüm önerme noktasında Von Luschan’ı³⁵ izlemektedir. Von Luschan, bilim adamlarının geç Hitit dönemine ait olduğunu sandığı Armenoid özelliklere sahip bazı heykeller ortaya çıkarmıştır. Medinet Habu’da* III. Ramses kabartmalarında görülen Hititlere benzer Armenoid yüz şekillerinden yola çıkan Von Luschan, Ermenistan’ın ilk sakinlerinin Hititler olduğu sonucuna varmıştır. Ermeni tipinin İsrail’de bulunması ise, İsraililerin Kenan’da (yani Filistin’de) karşılaştıkları Hititlerle karışmalarının bir sonucudur. Brakisefal tip ırkların karışımında baskın olduğu için, burada da kadim Sâmî tipin yani Arap tipinin yerini almayı başarmıştır.

Birçok bilim adamı bu teoriyi kabul etmiştir ve şu anda hâlâ kabul görmektedir, bir farkla ki bugün Hititler yerine Hurriler³⁶ bu değişiklikten sorumlu tutulmaktadır. Bu farklılık Ermenistan sakinlerinin (ve de zamanla fetihler ve etnik yayılmanın sonucu olarak komşu ülkelerin sakinlerinin de) büyük oranda Hurrilerin soyundan gelmiş olduğu varsayımından kaynaklanmaktadır.

Bununla birlikte bu hipotezin açıkça hiçbir gerçek temeli yoktur. Stade, Steuernagel ve diğerlerinin İsrail hâkimiyetinin uzun bir dönemi kapsadığına dair hayâlî açıklamalarına rağmen -yüzlerce yıllık bir mesele ve zamanla Kenanlıları asimile eden bedevî Arapların bölgeye sızmasının bir sonucu olarak söz konusu hâkimiyetin gerçekte bir tek neslin³⁷ işi olduğunda hiçbir şüphe yoktur ve onlara [İsraililere] düşen de Kenanlıları işgal edilmiş topraklardan çıkarmaktan ibaretti. Dahası, işgal en azından başlangıçta, Kenanlıların dağınık halde yaşadıkları veya daha önce hiç yerleşmedikleri dağlık bölgeleri

34 Bugünkü Yahudilerin hangi ölçüde orijinal yüz özelliklerini koruduklarını görmek için Kıbrıs’a (Temmuz 1961’de) yaptığım gezi ikna olmam için yetti. Doğu Avrupa’da görmeye alışkın olduğumuz Yahudi kadın tipi (“schwarz Kheinevdig” Yiddiş dilinde) ile Kıbrıs adasındaki sıradan bir Rum kadın tipi neredeyse aynıdır.

35 F. von Luschan, *Völker, Rassen und Sprachen*, (1922), s. 73.

* Mısır’ın Luxor bölgesinde bulunan bir yer. [çev.notu]

36 E. A. Speiser, *Mesopotamian Origins* (1930) s. 155; A. Ungnad, *Die ältesten Völkerwanderungen Vorderasiens*, I, (1923). Hurriler tahminen M.Ö. 2500’lerden itibaren Mezopotamya’nın kuzeyinde yaşamış bir millettir. [çev. notu].

37 Krş. Y. Kaufman, *Toledoth Ha’emuna Hayisra’elith* (“History of the Jewish Religion”) I, 3 (1938), s. 625 vd.; farklı bir bakış açısı için bkz. G. E. Wright, *Westminster Historical Atlas*, (1956), s. 39. Ayrıca krş. Jerusalem’de M. H. Segal’e ithaf ettiğim “Hâkimler I” üzerine yazmış olduğum makalem.

-örneğin o zamanlar tamamen ormanlarla kaplı halde olan (Josh. 17: 14-18) Efrayim tepelerini ya da neredeyse tamamen İsrail başarısının ürünü olan yerleşim merkezlerine sahip Galile [الجليل] bölgesini- kapsamaktaydı.³⁸ İsrail istilasından önce bölgede -seyrek de olsa- Kenanlı kadınlarla evliliklerin olduğu doğrudur (Tekvin 30: 1, 46: 10). Süleyman zamanında “Amorlulardan* geri kalanların tamamı” “Süleyman’ın hizmetçileri” oldular (I.Krallar 9: 20 vd., Ezra: 2:58) ve İsrail istilasının ilk dönemlerinde Gibeonlular** tapınak görevlileri sınıfı³⁹ olarak tebaa haline geldi ve her iki halk da tedricî bir şekilde ikinci tapınak döneminde asimilasyona uğradı. Bununla birlikte, Davud döneminin son yıllarında yapılan bir nüfus sayımından açıkça anlaşıldığına göre, bunlar hiçbir zaman ulusun büyük bir kısmını oluşturmamıştır. (Karş. II. Samuel 24:9, I. Tarihler 21:5 ile I. Krallar 5: 29, 9:20-21 ve II. Tarihler 2:17).*** Öte yandan, Kenanlılar ve Amorlular vs. Hurri ve Hitit menşeli oldukları ölçüde, daha eski yerleşimcilerin -Setyu (St.tyw) halkı ve Mısır anıtlarında bahsi geçen Smw**** halkı- üzerinde oldukça ince bir katman oluşturmuş olmalıdır. (Saydalılar ve onların Kartacalı torunları doğrusu (Hurri olarak tahmin edilen) çok daha farklı bir tipi temsil etmektedir, onların sefalik endisi 77’dir).⁴⁰

Gerçekte Yahudiler arasında görülen Armenoid tip şans eseri veya tarihî bakımdan geç bir bileşimin ürünü değildir, bilakis Yahudi milletinin ilk zamanlarına kadar gitmektedir. (Kuzey Araplarını istisna etmek şartıyla) diğer Sâmililer için de kesin kanıtlara sahibiz. Onların fizyolojik özelliklerine ilişkin elde edebildiğimiz bütün bilgiler, kuzey Arapları için olmasa da, bugün bile Yahudilerden ayrılması mümkün olmayan aynı tipe işaret etmektedir.

38 Krş. W. F. Albright, *BASOR*, XXXV (1929), 4; A. Alt, *Kleine Schriften*, II (1953), s. 369.

* M.Ö. III. binyılın ikinci yarısından itibaren Fırat’ın batısındaki topraklara yerleşen Sami halk. [çev.notu]

** Gibeon, Kudüs’ün kuzeyinde yer alan bir kent in adıdır. [çev. notu].

39 Krş. İbranice makalem “The Treaty with the Gibeonites” *Zion*, XXVI, 2, (1961), 69 vd.

*** Bahsedilen sayımla ilgili Kitab-ı Mukaddes ifadelerinde tutarsızlıklar vardır. Davud’un yaptırdığı sayımla ilgili iki farklı rakam verilmektedir. Ayrıca yazarın yukarıda verdiği bazı referansların konuyla ilgisi yoktur [çev. notu]

**** Bu ifade ve muhtemel tarihsel referansları için bkz. Thomas L Thompson, *The historicity of the patriarchal narratives: the quest for the historical Abraham*, (Harrisburg, Pa.: Trinity Press International, 2002), ss. 121-143. [çev.notu]

40 C.U. Ariens, Kappers, *The Anthropology of the Near East* (1932), s.11 vd. [Sefalik endis, kafatasının en geniş ve en uzun noktaları arasındaki oranın 100 ile çarpımı sonucunda elde edilen ölçü birimidir. İlk defa İsveçli anatomi bilgini Anders Retzius (1796-1860) tarafından fiziksel anatomi alanında kullanılmıştır. (çev. notu)]

Ârâmîler: Her şeyden önce, İsrailoğullarına antropolojik açıdan bu kadar yakın olan Ermenilerin, onlar gelene kadar Ârâmîlere ait olan bir ülkeye yerleştikleri göz önünde bulundurulmalıdır. Ermenistan ismi de bizzat bu gerçeğin bir sonucudur. Bu yüzden, İsrailîlilerin ‘Ermenilik’lerinin boyutunu incelemeye başlamadan önce, Ermenilerin kaçta kaçının Ârâmî olduğunu belirlemeye çalışmak gerekir. İmdi, bu problem üzerinde çalışma fırsatına sahip olduğumuz her yerde, sonuçlar beklediği gibi çıkacaktır. Mezopotamya’ya yerleşen ve bugüne kadar (kısmen) Ârâmîce konuşan Keldânîler, tamamen Armenoiddir. Musul yakınlarındaki Tel-Nof’da ortaya çıkarılan 178 Keldânî erkek kafatası üzerinde çalışan Dr. Krishner -Ermenilerde olduğu gibi- iki yüksek rakam tespit etti: 83 ve 86. Bu ölçümler Keldânî kadınlar için de -yüz hatları, deri rengi, saç ve organların şekli vs. gibi diğer özellikler için de -geçerlidir.⁴¹ Antik Asurluların torunları olduklarını iddia eden ve Ârâmîce konuşan (bugünkü) Süryaniler⁴² de aynı tiptendir, tıpkı Lübnanlılar (83, 86)⁴³, Suriye Nusayrileri (84, 87), Mezopotamya Yezidileri (83, 87), Şamlılar, Ma’lûla sakinleri, Humus, Hama ve Halepliler, Trablus, Saphatene ve Beshri’li⁴⁴ (bazıları Ârâmîce de konuşan) Aleviler gibi; yani neredeyse bir zamanlar Ârâmî olan bütün bölge. Buna ilaveten, Parr sonradan bu grupların kan endislerinin Ermenilerinkiyle benzeştiğini ortaya çıkardı.⁴⁵ Langdon ise, Sümer ve Akkad sınırında yer alan Babil şehri Kış’teki kazılarında konumuzla çok yakından ilgili bir şeyi gün yüzüne çıkardı: (diğer Sümerler gibi) Kış’ın ilk sakinleri de aslında ‘dolikosefal’di, fakat -kuzeyden gelen Aramî göçleriyle bölgenin dolup taşıdığı- M.Ö. VIII. yy’dan itibaren ‘brakisefal’ kafatasları çok daha yaygın hale gelmiştir.⁴⁶ Daha eski dönemlere doğru gidildikçe aynı fotoğraf kendisini ortaya koymaktadır.

Antik Asurluların Armenoid olduklarının neredeyse kanıtı ihtiyacı yoktur. Onlara ait resim ve heykeller bu iddiayı desteklemek için yeterlidir. Fakat aynı durum Babilliler için de geçerlidir. “Sümer döneminden bir süre sonra Alpin

41 C.U. Ariens, Kappers ve Leland W. Parr, *An Introduction to The Anthropology of The Near East in Ancient and Recent Times*, (Amsterdam, 1933), ss. 15-17.

42 A.g.e., s. 18-19.

43 A.g.e., s. 22.

44 A.g.e., s. 23. Yazarın verdiği veya referansta bulunduğu bazı isimlerde muğlâklık söz konusudur. Cümlenin bağlamından buradaki Beshri ile bugünkü İran’ın Bushehr kentinin, Saphatene ile de Isfahan’ın kastedildiğini sanıyoruz [çev. notu].

45 A.g.e., s. 22.

46 A.g.e., s. 110. Sümerli tipi için krş. aşağıda 52 no’lu dipnot.

tipte sahip halk (ki bu ırkın bir varyantı Armenoid olarak bilinir) geniş kafa yapısı, belirgin burun ve sakal özellikleriyle, sayıca daha fazla ve gerçekte kendisini fazlasıyla belli eder hale geldi. Babil döneminde heykeltıraşlar krallarını büyük sakallı ve çok bariz bir şekilde Armenoid tipte resmetmeye başlamışlardı.⁴⁷

Benzer bir değerlendirme, Sina ve Filistin halkının en eski Mısırlı temsilcileri için olduğu gibi, son yıllarda Mısır'dan gelmekte olan önemli arkeolojik materyaller için de yapılmalıdır. Bunun en güzel numunesi, son zamanlarda bulunan, (I. Hanedandan) Kral Qa'ya ait, "üzerine uzun sakallı ve bıyiksız Armenoid bir Sâmi hakkedilmiş olan fildişi parçadır."⁴⁸ İmdi, bu halka Mısırlılar tarafından verilen 'St.tyw' (daha sonraki formu St.tyw veya Styw'dir) isminin yani 'Setyu' ya da daha doğrusu 'Set' folklorunun⁴⁹, sonraki adaşları olan Mezopotamyalı 'Sütü', (M.Ö. II. Milenyumun ilk yüzyıllarından beri) 'lanetli metinler' olarak bilinen Filistin'e ait 'Şütü' ifadesi ve Bala'am'lı kahinler (Sayılar 24:17)⁵⁰ ile yakından ilişkili olduğuna ve açıkça onlar gibi Sâmi nitelikli olması gerektiğine dair küçük bir şüphe söz konusu olabilir.⁵¹

47 G. Elliot Smith, *Human History* (1929), s. 146. Arabistan teorisine ilgili olarak, bu bağlamda Smith tarafından yapılan açıklama tartışmamız açısından hayli önemlidir: "Geçmişte birçok defa çürütülen ve hatta bugün bile sürekli tekrarlanan eski tahmine göre, çölde yaşayan Araplar zaman zaman Filistin, Suriye, Mezopotamya ve Mısır gibi yerleşik toplumlara saldırılar düzenlemişler ve (zamanla) yerleşik düzene ayak uydurmuşlar, böylece söz konusu halklara Samilik unsurunu katmışlardır. Ne yazık ki, bu teoride Sümerler döneminden sonra ortaya çıktığı söylenen halk Sami Araplar değil, Alpine ırka sahip Sami halktır (kuzey Samiler). Sami bir dil konuşan belli sayıda insanların gelip müreffeh bölgelerde iskân etmeleri hiç kuşkusuz mümkündür. Ancak bu durum onların kafataslarının genişleyip burunlarının uzaması ve böylece kesin bir şekilde Armenoid olmalarını sağlamaz!" Akkad ve Mari'den bu tür insanların resimli temsilleri için krş. H. Frankfort, *The Art and Architecture of the Ancient Orient* (1954), 42, 44, 60, 61. levhalar.

48 G. E. Smith, *The Ancient Egyptians* (1923), ss. 99 vd. ve sayfa 100'deki 6. figür; ayrıca H. Gressmann, *Altorientalische Bilder zum Alten Testament* (1927), Abb. 15. Aynı tip ve tarz Mari'de (krş. H. Frankfort, a.g.e.), daha sonra Tell Halaf'ta (aynı yer, 158, 159. levhalar) ve Zincirli'de (aynı yer, 160, 163. levhalar) yaygındır. Ayrıca krş. *Syria*, XVI (1935), 8. levha ve a.g.e., s. 124.

49 'Setyu-folklorü' ifadesi Sir A. Gardiner'in "*Egypt of the Pharaohs* (1916), ss. 36, 131, 160'da benimsediği bir transkripttir. Ancak 'yw' Mısır dilinde çoğulluk anlamı katan son ek olduğu için, daha doğal transkripti (Mısır tanrılarında Set'in ismiyle karıştırılacağı korkusuna kapılmaksızın) 'Set-folklorü' olmalıdır.

50 Şütü, Şütü, (בני שות) ifadeleri için krş. W. F. Albright, *BASOR*, LXXXII, 34, n. 8 ve *JBL*, LXIII (1944), 220, n. 89 ("The Oracles of Balam"). Mezopotamya'da 'Sutu' ile alakalı materyaller için krş. J. R. Kupper, *Les Nomades en Mesopotamie au temps des rois de Mari* (1957), ss. 83 vd. Kupper'in s. 141'de Setyu kelimesinin etnik bir isim olmadığı, bilakis 'genel manada Asyalı' anlamında olduğuna dair sonraki genellemelere dayanan ifadesi, yanlış bir çıkarımdır.

51 A. H. Sayce'in çok önceden, *The Races of the Old Testament* (1926), s. 163, (1891, s. 110)'da gözlemlediği gibi, bu insanların çehreleri, III. Salmanasar'ın diktirdiği Siyah Dikilitaş'ın üzerinde yer alan kral Yehu ile beraberindeki İsraililere oldukça benzemektedir. Bu insanların Sami kimliğe ait olduklarını gösteren iyi bir kanıt; başlangıçtan beri Sami esaslı olan Filistin'in yer adlarını gösterirken de aynı kanıtta sahibiz. Krş. W. F. Albright, "The Role of the Canaanites in History," *The Bible and the Ancient Near*

Önce G. Elliot Smith tarafından incelenen, daha sonra bir grup meşhur antropolog ve kültür tarihçisi tarafından ayrıntılı bir şekilde ele alınan Mısır kaynaklı antropolojik materyallere göre, erken hanedanlık öncesi dönemden başlamak üzere, Mısırlı insan tipi çağlar boyu homojen kalmıştır: küçük kemikli, uzun kafalı, dar çeneli, tam bir Akdeniz dolikosefalidir ve Armenoid (veya Alpin) tipten açıkça farklıdır. Fakat hanedanlık öncesi dönemin sonlarına (Gerzean dönemine) gelindiğinde, ancak tedricî bir şekilde güneye doğru süzülen yeni bir insan tipi Aşağı Mısır'da ortaya çıkmaya başlamıştır ve nihayet V. Hanedan'ın sonuna kadar genel nüfusun içine karışmıştır. Proto-Mısırlılara (ve öte yandan Ur, Kiş, el-Ubeyd ve Eridu kazılarıyla dolikosefal oldukları kesinlikle ispatlanan Sümerlere)⁵² açıkça zıt olarak, bu yeni halk bariz bir şekilde Armenoiddir: büyük kafalı, geniş yüzlü vs. ve "Armenoid ırkın ayırıcı özellikleri olan alın, ense, göz çukurları, burun ve alt çene yapılarını yansıtmaktadır."⁵³ K. Sethe⁵⁴ ve diğerlerinin ortaya koyduğu, Mısır'ın Sâmî temelini gösteren dil özellikleri ve H. Frankfort ve diğerleri⁵⁵ tarafından tasvir edilen bir grup arkeolojik materyal bu insanların kuzeyden, Filistin'den (veya bu yolu kullanarak?) geldiklerini açıkça ortaya koymuştur. [Bu göçmenler] tarihte sıkça görüldüğü üzere, beraberlerinde getirdikleri daha gelişmiş bir kültürle ve -öyle anlaşılıyor ki- hâkim bir aristokrasi oluşturarak, Hami-Sâmî bütünleşmesi içinde Hami karakterli Mısır'a kendi damgalarını vurmuşlardır. Mantıklı olan, onların Hanedanlık döneminde yaşayan 'Setyw' halkının (veya bir kısmının) ataları oldukları düşüncesidir.

East (1961), s. 332. Binaenaleyh, Moscati'nin yukarıda değinilen (a.g.e., s. 81, n. 30), bu insanların Armenoid özellikleri yansıtılmalarının, Sami olmayan bir kökene işaret ettiğine dair çıkarımı, yukarıda tartıştığımız görüşünün hatalı olduğuna dair bir başka kanıtı oluşturmaktadır. Ayrıca krş. yukarıda 47 no'lu dipnot.

52 İlk defâ (1911'de) G. E. Smith (krş. *Human History* (1929), s. 145) tarafından ortaya atılan bu görüş, daha sonra yapılan kazılarla tamamen teyit edilmiş durumdadır. Krş. Sir A. Keith, H. R. Hall ve C. L. Wooley, *Ur Excavation I Al Ubaid* (1927), s. 214; Dudley Buxton ve Talbot Rice, *Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, LXI (1931), s. 57; Langdon, *Excavations at Kish* (1924); Eridu için bkz. S. C. Cooni *Sumer*, V (1949), fas. 1, ss. 103-104. Sümerlerin yüz özellikleri için krş. H. Frankfort, a.g.e., ss. 17, 21, 46-49, 54. levhalar ve Ed. Meyer, *Geschichte des Altertums*, I, 2 (1926), ss. 362, 394.

53 G. E. Smith, a.g.e., s. 120; aynı şahsın *Human History*, ss. 150 vd. Ayrıca krş. T. E. Peet, *Cambridge Ancient History* I (1923), 244, 254 ve H. R. Hall, a.g.e., ss. 263 vd. Daha fazlası için J. Vandier, *Manuel d'Archeologie egyptienne*, I (1952), ss. 12-13, 20.

54 K. Sethe, "Die Agyptische Ausdrücke für rechts und links..." *Nachrichten von der Königlichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen Phil. Hist. Kl.* 1922, ss. 197-242.

55 H. Frankfort, *The Birth of Civilization in the Ancient Near East* (1951), ss. 42 vd. Ayrıca krş. J. A. Wilson, *The Culture of Ancient Egypt* (1956), s. 41; Vandier, a.g.e..

Bu durumda, elimizdeki bütün antropolojik ve tarihsel kanıtlar tek bir yöne işaret etmektedir: Sâmi halklar aslen Armenoiddir. Dolayısıyla şurası açıktır ki, geniş kafataslılık ister tepelerde yaşayanlar için ayırıcı bir özellik olsun (ki G. Elliot Smith bunu reddetmektedir), ister bu konuda farklı bir açıklama doğru kabul edilsin, her halükarda Samî ırkın çıkış yerini, sakinlerinin açıkça dolikosefal olduğu Arabistan çölünde değil, brakisefal türün ilk zamanlardan beri yerli karakteri yansıttığı Ermenistan ve çevresindeki ülkelerde⁵⁶ aramak zorundayız.

Doğrudur, Yahudilerin ırksal tipolojisi örneğinde olduğu gibi, Arap olmayan Sâmililerin sözde “dengesizliği/farklılığı” savı, teoriye göre, geç dönem Sâmi bölgelerin yerlisi kabul edilen Hurriler içinde asimilasyona uğramalarının bir sonucu olarak tevil edilmeye çalışılmıştır.

Bununla birlikte, antropolojik manada (krş. 47. dipnot) böyle radikal bir değişimin imkânsızlığını bir tarafa bıraksak bile, bu teorinin eşzamanlı olarak bilinen tarihsel gerçeklerce doğrulanıp doğrulanmadığı sorulmalıdır. Son araştırmalar, Hurriler ile Subarileri* birbirinden ayırmak ve bu sayede Hurrileri daha mütevazı bir yere oturtmak suretiyle meseleyi aydınlatma yönünde ilerlemektedir. Genel olarak, Hurrilerin, erken dönemlerde Sâmi topraklarda seyrek görülseler de, M.Ö. XVIII. ve XVII. yüzyıllardan önce hiçbir şekilde merkezî Mezopotamya ve civarında ön planda olmadıkları, dolayısıyla geniş ölçüde Ârî halklarla karışıp kaynaştıkları söylenebilir. Bu nedenle, aslen Armenoid olduklarını –ki işin doğrusu, bu hususta hiçbir maddî belge ortaya konamamıştır- ve antik dönemden beri kuzey Sâmililerine (krş. 81. dipnot) komşu olarak yaşadıklarını varsaysak bile ve de Hurriler olsa olsa bazı ırksal özellikleri yansıtabilseler de köklü değişiklikler gerçekleştirmemişlerdir. Öte yandan, tarih öncesi dönemlerde kadar uzanan bir gerçek olmak üzere, Sâmililerin, onlarla karşılaştığımız her yerde (ister Mısırlı, ister Akkadlı, isterse Sümerli kimliğiyle), tarihsel dönemler boyunca onları karakterize eden ırksal özellik ve davranış biçimlerini koruduklarını biliyoruz. Uzun bir süre önce Edward Meyer tarafından gözlemlendiği gibi, Sümer tanrıları hem ırksal hem de tipo-

56 Bugün herhangi biri, tipik numunelerin bir araya geldiği durumlarda, Ermenilerle Yahudiler arasındaki belirgin yüz benzerliğini fark edebilir. Herhangi bir kimse, tıpkı benim şahsen tecrübe ettiğim gibi, bir Arap ile bir Yahudiyi kolaylıkla ayırt edebilirken, bir Ermeni ile bir Yahudiyi ayırt etmekte zorluk çekecektir.

* Babil’in kuzeyindeki Tigris (Dicle) bölgesine ait antik Subar veya Subartu kenti sakinlerine verilen isim. A. Ungnad vb. bilim adamlarına göre Subariler, Hititlerin öncüleridir. Bazı bilim adamları ise Subariler ile Hurrileri aynı millet kabul etme eğilimindedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Speiser, E. A., Hurrians and Subarians, Journal of the American Oriental Society, Vol. 68, No. 1. (Jan. - Mar., 1948), ss. 1-13. [çev. notu]

lojik olarak (saç ve sakal tıraşı ve Sâmi giyim tarzı ile) Sâmi görünümünde resmedilmiştir.⁵⁷ Bu yüzden Sâmi tipin çok eskiden beri bilinen/kabul edilen bir varlığı söz konusudur.

Buraya kadar ortaya koyduğumuz argümanlar doğru idi; ayrıca Arap yarı-madasında yaşayan halklarla ilgili çalışmalardan elde edilen başka bir kanıt da sahibiz. Bu kanıt da aynı sonuca; yani Sâmi ırkın anavatanının Arabistan değil, kuzeyindeki topraklar olduğuna işaret etmektedir.

Arabistan sâkinleri çok eski çağlardan itibaren iki belirgin gruba ayrılmışlardır: “Âribe” -yani saf Araplar- ve “Musta’ribe” -yani Araplar tarafından asimile edilenler- (veya “el-Bâide” -yani kaybolmuş, bilinmeyen, bir rivayete göre Arami kökenli- olanları da sayarsak üçe ayrılmaktadırlar). Kahtân’ın (Tevrat’a göre Yoktân’ın) Yemenli torunları kendilerinin daha eski olan Âribe’ye ait olduklarını iddia ederler, Hicazlılar (Muhammed’in ailesi hariç Medine halkı), Kurey-şoğulları Âribe; Necdîler, Nabatîler ve Palmirîler ise musta’ribe’dir. Geleneğe göre, onlar İsmail ve oğullarının soyundan gelmektedirler. İmdi, geçen nesle ait antropolojik araştırmalar, (diğer Sâmîlerden antropolojik yönden ayrılan) Arapların bütün bu kendilerine özgü özelliklerinin, sadece, -kendi geleneklerine göre saf Arap olarak kabul edilmeyen musta’ribe, yani sonradan Araplaşmış olan-kuzey Araplarında bulunduğunu göstermiştir. Kuzey Arapları tipik dolikosefaldir (Adnan’ın soyundan gelen Arapların -İsmailoğullarının- kafatasları 76.85, Mısırlı Arapları 75.89, Suriye bedevîlerinin 72.2 ölçümündedir.⁵⁸), tıpkı Fenikeliler⁵⁹, Orta Mısırlılar (Delta bölgesindeki Mısırlıların ölçümleri 74, Orta Mısırlıların 72’dir.⁶⁰) ve İran körfezinden (Buşmen ülkesi dâhil) Afrika’nın sonuna kadar bütün halklar gibi, bunlar da uzun kafataslıdır.

Bu durumda, “saf Araplar”(Âribe) yani Yoktân(Kahtân) oğulları, bütün komşu halklardan farklı olarak geniş kafataslı ve tam manasıyla Armenoid’dirler⁶¹

57 Âri ırk ile Hurrilerin kaynaşması hakkında bkz. Ed. Meyer, *Geschichte des Altertums*, II, I (1928), Tafel I. Sümer tanrılarının Sami olarak resmedilmesi hakkında bkz. aynı şahsın *Sumerier und Semiten*, ss. 53-68, 74 vd., 105-106, III. Subarî teorisi A. Ungnad tarafından savunulmuştur. Krş. özellikle onun “Subartu” adlı makalesi (1936), ve buna reddiye olarak I. J. Gelb tarafından kaleme alınan, *Hurrians and Subarians* (1944); ayrıca bkz. A. Götze, *JNES*, V (1946), s. 165 vd.

58 C.U. Ariens Kappers, *The Anthropology of the Near East* (American University of Beirut), 1932, s. 9; Kappers, *Contributions to the Anthropology of the Near East*, IV *The Semitic Races* (Amsterdam, Acad. van Wetensch., “Proceedings”, Vol. XXXIV, no. 1 [1931]).

59 Ariens Kappers, a.g.e., s. 13; *Introduction* (bkz. 41 no’lu dipnot), s. 55 vd.

60 A.g.e., s. 168.

61 Buna ilk olarak, Kuzeydoğu Afrika halkları konusunda önde gelen otoritelerden Dr. C. G. Seligman

-ki bunların kan endisleri de Kuzey Araplarıninkinden farklıdır.⁶² Diğer fiziksel karakteristiklerin yanı sıra benzer bir durum da, belirgin burun yapısında ortaya çıkmaktadır.⁶³ Thomas'ın ölçümleri, güney Araplarının daha çok yuvarlak kafataslı kavimler arasında yer aldıklarını göstermiştir.⁶⁴ İmdi, “güney Arabistan, geniş dolikosefali çölünde bir brokisefali vahası olduğuna (Sör Arthur Keith)⁶⁵ ve öte yandan geniş kafatası (doğuda Afganistan'dan Palmir'e, batıda Anadolu ve Suriye'ye kadar) kuzey bölgelerinin tipik özelliği olduğuna göre, bu durumda tek makul açıklama Sör Arthur Keith ve bu konuyu ele alan diğer antropologlar tarafından yapılan değerlendirmeler olmaktadır; yani belli bir süre önce bu insanlar kendi ırklarına has fiziksel ve fizyonomik özelliklerini beraberlerinde götürmek suretiyle, kuzey bölgelerinden güney Arabistan'a göç etmişlerdir. Dr. Keith, (bugün güney Arabistan'da yaşayan kabilelerden biri olan) Umani tip ile Ermeni tipi arasındaki benzerlik ve farklılıklara değindikten sonra şöyle devam ediyor: “Umani tip ile Ermeni tipi arasında pek çok küçük fark söz konusudur, ama aynı zamanda öyle benzerlik noktaları vardır ki, -Anadolu'nun düz oksipital (kafasının arkası düz olan) insanlarına her ne isim vermeyi seçersek seçelim- bizleri bu iki grubu aynı asla bağlı olarak görmeye sevk etmektedir.⁶⁶ Armenoid karakteristiklerine sahip insanların geçmişte belli bir zamanda güney kabilelerinin atalarıyla karıştığını düşünmek mümkün görünüyor.⁶⁷ Tıpkı Umaniler gibi (ölçüm 85.18) brakisefaller arasında Madrasîleri⁶⁸ ve diğer güney Arabistan kabileleri olan, Yafi (81.68), el-Mâşî (86.20), el-Mehrî (86.67), el-Qara (89.12), eş-Şahrî (88.12), el-Kesîrî (90.32), Bautahari (79.12) ve el-Harsûs (83.33)'u sayabiliriz.⁶⁹ Bilim adam-

tarafından dikkat çekilmiştir. Krş. *Journ. Roy. Inst.*, XLVII, (1917), 214 ve *The Races of Africa*, 3. baskı, (1957), s. 210.

62 Moshkovsky, Ariens Kappers'in *Introduction* (bkz. 41 no'lu dipnot), s. 46'daki referansıyla.

63 Ariens Kappers, *Antropology of the Near East* (bkz. 41 no'lu dipnot), s. 9. Sir Arthur Keith ve Dr. Wilton Marion Krogman, “*The Racial Characters of the Southern Arabia*” (Berthram Thomas'ın *Arabia Felix*'ine (1936, s. 303) ve sonuncunun *The Arabs* (s. 353) adlı eserine ek olarak).

64 *Arabia Felix*, ss. 303-304.

65 A.g.e., s. 322.

66 A.g.e., s. 310. Özellikle Batı'da yapılan ırk araştırmalarının arka planı, Türklerle Sümerliler arasında brakisefal yapı nedeniyle kurulan benzerlik ilişkilerinin sosyo-psikolojik nedenleri hakkında kapsamlı bir çalışma için bkz. <http://www.geocities.com/tfipsikoloji/timur/01.htm> (18. 04. 2007). [çev. notu]

67 A.g.e., s. 318.

68 A.g.e., s. 310.

69 A.g.e., s. ss. 323-326. Aynı şey her yerde geçerlidir: Kahtân'ın torunları olduklarını iddia eden Iraklı Araplar genellikle brakisefaldir, onların sefalik endisleri ise 85-85.9'dur. Bkz. Ariens Kappers, *Anthropology* (bkz. 40 no'lu dipnot), s. 9. Bu durum yerleşik halkla tenakuz arz etmektedir.

larının ittifakı⁷⁰ ve kendi geleneklerine göre güney Arabistan menşeli olan Dürzîler de kafatasları itibariyle (84-90) açıkça Armenoiddir.⁷¹

Bu değerlendirme sadece antropolojik açıdan değil, diğer açılardan da kesinlik arz etmektedir. Bu gerçekler uzun zamandan beri bilinmektedir, ancak şu ana kadar karşılaştırma konusu yapıp uygun bir şekilde yorumlanmamıştır; ancak bunları sıraladığımızda, antropolojik değerlendirmelerle yukarıda değindiğimiz antik K.Mukaddes geleneğini (yani Yoktân oğullarının İbrani-lerle akraba oldukları düşüncesini) teyit ettiği görülecektir.

Söz konusu durum, her şeyden önce, filolojik bakımdan açıktır. A.W. Lane, Arapça-İngilizce sözlüğünün giriş kısmında (1863 baskısı, s. vii) şunları söylüyor: “esasen Yemen’e hasredilen Himyerî lehçesi, Ma‘adad dilinden (yani kuzey Arap kabilelerinin en saf klasik lehçesinden) çok, Etiyopyaca (Habeşçe) ve İbraniceye daha yakındır.”

Modern bilim adamlarından A. Ungnad daha da ileri gidiyor: “Güney Arabistan lehçesi kuzey Arapçasından, İbraniceye nispetle daha uzaktır.”⁷² Güney Arapçasıyla İbranice arasındaki benzerlik morfoloji, gramer ve özel isimler alanlarında belirgindir. Antik İbrani-İsrailîler ile Minalı-Sebelilerin terminolojileri arasında hem bileşik isimler (krş. İbranice אה-דוד -עם-שלם- בא- İbranice אה-דוד -עם-שממה- יתע- אל- אב- אה-דד ile Mina-Sebe dilindeki אה-דוד -עם-שממה- יתע- אל- אב- אה-דד ile Mina-Sebe dilindeki אה-דוד -עם-שממה- יתע- אל- אב- אה-דד) hem de genel yapı (isim+ tamamlanmış geçmiş zamanlı fiil; üçüncü şahsın hikâyesi+dini içerikli bileşik isim) bakımından şaşırtıcı derecede benzerlikler söz konusudur. Bu iki Sâmi grup arasındaki benzerlik o kadar çarpıcıdır ki, belli bir müddet önde gelen bilim adamları Babil, Mezopotamya ve Filistinli “Batı Sâmilîler”in özel isimleri arasında -ki bunlar hiç şüphesiz buralara kuzeyden ve batıdan göç eden, “İbranice” veya ön-İbranice konuşan insanların kullandığı özel isimlerdir⁷³- güney Arabistan’a ait isimler bulmak eğilimindeydiler.⁷⁴

70 Oppenheim, Von Luschan’ın referansıya, *Völker u. Sprachen* (1922), s. 107.

71 Ariens Kappers, *Introd.* (krş. 41 no’lu dipnot), s. 25.

72 A. Ungnad, *Das Wesen des Ursemitischen* (1925), s. 22, (“Das Nordarabische steht dem Südarabischen viel fermer als dem Hebraischen.” Ungnad net bir biçimde pan-Arabist teoriyi reddetmektedir: “Ancak antik doğuyu ve onun gelişimini bilmeyenler ön-Samilerin anavatanının Arabistan olduğuna inanabilir.” a.g.e., s. 21). Morfolojik ve filolojik sahada, ön-Samilerin aslen Mezopotamya ve Suriye’ye yerleştikleri (ki tarihsel kanıtlar bu yöndedir), güney Araplarının ana gruptan kuzey Araplarına göre daha erken ayrıldıkları sonucuna varıyor. Amurru’nun soyundan gelen bu sonuncular (“Batılılar”) M.Ö. 2000’lerde Arabistan’a sürülen bedevilerdi.

73 Onomastik kanıt için krş. Th. Bauer, *Ostkananaer* (1926), ss. 68 vd.

74 Bu görüş Fr. Hommel’e aittir. Krş. *Grundriss der Geographie und Geschichte des Alten Orients* (1904=1926),

Bu durum, aynı zamanda insanın (ve özellikle antik insanın) ruhsal yaşamı, dini konusunda da geçerlidir. Önemli olmayan küçük ferdi farklılıklar hariç, (İsraillilerin ataları olan İbraniler de dahil) bütün Sâmîler El, Astarte, Dagon, Hadad, Sin vb. özdeş tanrı ve tanrıça panteonlarına tapınmışlardır. Bütün bunlar, kuzey Arapları tarafından olmasa da güney Arapları tarafından (onlara ait İslâmiyet öncesi yazıtlarda veya şiirlerde görüldüğü gibi) az veya çok bilinmekteydi. Anlaşılan, güney Araplarıyla kuzey Sâmîleri arasında dini gelenek ve ritüeller konusunda da benzerlik mevcuttu; keza bu husus -her ne kadar hakkında daha fazla açıklamaya ihtiyaç duyulsa da- güney Arabistan yazıtlarından da çıkarılabilir.

Bunları nasıl yorumlamamız gerekiyor? Öyle görünüyor ki, bizim önerdiğimizden başka makul bir çözüm bulunmamaktadır: Sâmî halkların anavatani kuzeyde -Mezopotamya'nın kuzeyinde ve Ermenistan'ın güneyinde- yer almaktadır. Bunların bir kısmı zamanla, Sebelilerin ve genelde güney Araplarının ataları olan yerli Kûşîlerin⁷⁵ yaşadığı güney Arabistan'a göçmüşler ve buraya yerleşmişlerdir. Buna mukabil, farklı ırksal kökenden gelen ve eski -yeni Mısırlılarla aralarında kan bağı bulunduğunu gösteren değişik antropolojik özellikler sergileyen kuzey Arapları ise hiçbir şekilde Sâmî değildir. Onlar, (Hamî ırka mensup eski Mısırlıların, aşağı yukarı aynı dili⁷⁶ kabul etmeleri gibi ancak kuzeyden gelen Sâmî bir halk tarafından egemenlik altına alındıktan sonra şu anki dillerini⁷⁷ kazanmışlardır; bununla birlikte kadim Arapça diğer bütün etkilere üstün gelmişken, burada Sâmî etkisi genel olarak gramatik yapı ile sınırlı kalmıştır). Kuzey Araplarını, Adnan oğullarını daima “musta‘ribe”, yani zamanla “saf Araplar”ın -el-Âribe'nin- dillerini ve kültürlerini benimsemiş yabancılar,

aynca *Altisraelitische Ueberlieferung in inschriftlicher Beleuchtung* (1897), ss. 80-120). (Onun vardığı sonuç, Kral Davud'dan önce yaşayan İbranilerin aslında 'Arap' olduğu yönündedir. [a.g.e., s. 120]). Bu görüş Bauer tarafından şiddetle eleştirilmiştir. Bkz. 73 no'lu dipnotta verilen kaynak, ss. 69-70.

75 *Arabia Felix*, s. 319. Güney Arabı bir karakterler harmanı görünümündedir. Yüz özellikleri, yüz ifadesi, kafatası yapısı vb. itibariyle Sami-Kafkas nitelikli görünse de; kıvrıkcık saçı, çoğunlukla tüysüz yüz yapısı, koyu teni ve küçük boyu ile “Afrika'nın komşu bölümlerinin ırklarını andırmaktadır.” Fakat yazarlar çıkarımlarını o çünkü gözlemlere dayandırdıkları için, aynı şey daha erken bir dönem için, K. Mukaddes'in tanıklığı hakkında da yapılabilir (Tek. 10: 28-29 ve 10: 7), ki burada geçen Kûşî asıllı kabile isimleri (Havila, Seba, Dedan), güney Arabistanlı Yoktânîler ve daha ötedeki kuzeyliler arasında da görülmektedir (Tek. 25: 3).

76 Krş. yukarıda 54 no'lu dipnot. Mısırlılar arasındaki Sami tabaka hakkında bkz. A. Erman, *ZDMG*, XLVI (1892), ss. 93-126; *ZÄS*, XIV, 8 vd. Ayrıca krş. A. Ember, *ZÄS*, XLIX (1911), 87 vd.; L (1912), 86 vd.; LI (1913), 110 vd.; LIII (1917), 84 vd.

77 Daha önceki ırksal değerlendirmeler için ayrıca bkz. Zollschan (33 no'lu dipnotta geçen eser), ss. 129-133.

“saf Araplar”ı da Yoktân’ın (Kahtân’ın) torunları olarak gören geleneksel yerli Arap görüşünü kabul etmek bizim için daha uygun olmaz mı? Kaydetmek gerekir ki, K. Mukaddes’in nakline göre, Adnan’ın babası olan Ishma’el -yani İsmail- bir İbrani babanın ve Mısırlı annenin oğludur!⁷⁸ Antropolojik kanıtlar ve (yukarıda açıklandığı üzere) arkeolojik bulgularla uygunluk gösteren bu gelenek, aynı zamanda K. Mukaddes’in tanıklığıyla da uygunluk arz etmektedir. K. Mukaddes, insanoğlunun tufandan sonraki ilk vatanının Ararat⁷⁹ (Ermenistan) ve civarındaki Aram-Naharaim bölgesi olduğunu söylemektedir.⁸⁰

78 Tahminen, K. Mukaddes’teki “Amelekler” ile Mısır yazıtlarındaki “Šsw” ifadesi, kuzey Samileri (Tekvin’de geçen Abram ve İsmail) gelmeden önce bu bölgenin önceki halkıyla ilişkilidir. Krş. J.B. Pritchard, *The Ancient Near East in Pictures* (1954), 326. resim-“Šsw”nun çenede bir tutam sakal tipi için bir örnek.

79 Krş. “*Aram u’bnei Aram*” (8 no’lu dipnotta verilen makalem), ss. 135-151. Geleneğe ve “Sam’ın oğulları”, “Aram”, “Arpakşad” ile “Aram oğulları”nın isimlerinin iç yapılarından elde edilen delile göre bu insanlar kuzeyden -Ermenistan ve kuzey Mezopotamya hudutlarından gelmişlerdir. Orada işaret ettiğim gibi, “Aram” aslen, bariz bir şekilde Hurri kökenli bir özel isim olup, bugünkü Ermeniler tarafından hâlâ kullanılmaktadır. (Krş. mes. Saroyan’ın -ki kendisi Ermeni kökenlidir- *My Name is Aram* adlı eseri). Bileşik isim olarak Urartulara ait yer isimlerinde sıkça kullanılmaktadır. Krş. mes. Aramale, Armaid, Armangu, Armavir, Armana, Armaralı vb. (Krş. D.D. Luckenbill, *Anc. Rec. of Assyria and Babylonia* [endis]).

80 İşin doğrusu, bugün K. Mukaddes’in bu görüşünü destekleyen arkeolojik deliller mevcuttur; nitekim son zamanlarda elde edilen bulgular, Yukarı Mezopotamya bölgesindeki yerleşik hayatın güneydeki Sümer medeniyetinden binlerce yıl öncesine gittiğini açıkça ortaya koymuştur. Jarmo tepelerinin aşağı kesimleri, bazılarınca M.Ö. VII. binyıla giden bir yerleşim geçmişine sahiptir. (Musul yakınlarındaki) Hassuna kültürünün M.Ö. V. binyılın ikinci yarısından sonra geliştiği görülüyor. (M.Ö. yaklaşık 4000’lere giden), merkezi Yukarı Dicle olan Halaf kültürü ise, Yukarı Mezopotamya’ya, Van Gölü’nün kuzeyine, hatta (güneydoğu tarafında) Kerkük’e ve (batıda) Suriye-Kilikya’ya kadar bütün bölgeyi içine alan bir coğrafyada kurulmuştur. [Jarmo ve Hassuna kültürleri hakkında bkz. Abduh Ali, Ramazan, *Târihu’ş-Şarkî’l-Ednâ el-Kadîm ve Hadârâtuh*, Dâru Nahdati’ş-Şark, Kahire, 2002, I, 181-182- (çev. notu)].

Buna mukabil, Aşağı Mezopotamya’nın bataklık bölgelerinde yerleşim (el-Ubeyd ve Warka kültürleriyle) ancak M.Ö. 3500-3000’lerde başlamıştır. Jarmo kültürü ayrıca, bazı tahıl ürünlerinin tarımına ve hayvanların evcilleştirilmesine de aşınaydı. Hassuna kültürü de küçük çaplı tarıma dayanan bir köy kültürü idi. (Krş. R.J. Braidwood, *The Near East and the Foundations for Civilization* (1952); a.g.e., “Matarrah,” *JNES*, XI (1952), s. 2 vd.; 66 vd.; H. Frankfort, *The Birth of Civilization in the Ancient Near East* [1951]).

Bu açıklayıcı keşiflerin ışığında (ki yukarıda verilen tarihler adamakıllı aşağı çekilse, mesela Jarmo kültürü M.Ö. V. binyılın ortalarına tarihlense bile, kuzeydeki ve güneydeki medeniyetlerin her birinin ayrı ayrı ortaya çıkışları arasında uzun bir zaman dilimi her zaman söz konusu olacaktır) hiç kimse, insan kültürünün ilk örnekleri noktasında, şüphe götürmez bir şekilde kuzeyin (Ararat, Doğu’nun ülkesi), güneyden (Babil) daha önce olduğunu ortaya koyan Tekvin 1-10’daki anlatımlara yeni bir yorum getirme imkânına sahip olamayacaktır.